

Emil Kralj, igralec

(1895—1945)

(Popis in obdelava gradiva)

Namen tega pisanja je (poleg oživitve spomina na znamenitega igralca): objaviti gradivo o njem, kolikor ga hrani Slovenski gledališki in filmski muzej in v manjši meri tudi Akademija za gledališče, radio in film, oba v Ljubljani (listine, dopisi, pisma itd., pregled njegovega gledališkega dela, predstavitev ocen, ki so jih o njem napisali gledališki kritiki). O njem se je namreč po drugi vojni molčalo — zaradi njegovega izbora nemškega državljanstva l. 1942 — tako da ga celo v reprezentančni študiji prof. Filipa Kalana „Evropeizacija slovenske gledališke kulture“ (1957) ni niti med „prvobitnimi in požrtvovalnimi komedijanti prehodnega rodu“ (M. Skrbinške, Daneš, Železnik) niti med „mlajšim rodod“ in med tistimi, „ki so jim gledalci in kritiki po pravici pripisovali značaj ljudskih igralcev“ (Lipah, L. Potokar, Cesar, Sever, Levarjeva), pač pa ga spet najdemo v Smolejevem Dramskem leksikonu (1961) s fotografijo, v Dokumentih SGFM (večkrat) in v Samčevem Slovenskem gledališkem leksikonu (1972), spet v Smolejevem opisu. V predvojnem SBL ga še ni, pač pa ga najdemo v Enciklopediji Jugoslavije (Zagreb, 1962), celo s pravim datumom smrti — 1. marca 1945, kjer Filip Kalan-Kumbatovič piše med drugim, da se je po igranju in režiranju v Trstu „popolno razvil v dramskega igralca v Narodnem gledališču v Ljubljani: odrska prilagodljivost mu je namreč omogočila veliko repertoarno širino, tako da je skoraj z enakim uspehom igral zaokrožene harmonične značaje in psihološko zapletene in patološke like“; „v komediji“, nadaljuje Kalan, „pa ta širina sega od lahke salonske igre do oblikovanja dobrodušnih in grotesknih tipov“. Ocenjevalec zatem pove, da mu je „zmožnost realistične karakterizacije kreiranih likov omogočala izrazitejše naglaševanje družbeno aktualnih elementov, odličen gledališki instinkt zadovoljevanje stilnih zahtev klasičnih in sodobnih avtorjev“, groteske v lokaliziranih Nestroyevih igrach pa popularnost pri občinstvu. Med uspele slovenske odrske like šteje Kalan Petra Kobarja in Jermana, Petra v Remčevi „Magdi“ in Balantača, izmed klasičnih karakternih vlog omenja Cassia, Laerta in Hamleta, od modernih psiholoških podob pa Jeana („Gospodična Julija“) in Leoneja. — V Leksikonu Cankarjeve založbe (1973) ga ni, v zagrebškem Leksikonu JLZ (1974) ga je za troje vrstic, v naši Mali splošni enciklopediji (1975) pa stoji, da je bil „v obdobju med vojnami v ljubljanski Drami med najodličnejšimi igralci, saj je z ena-

ko dovršenostjo igral resne in komične vloge“ in da so njegove najboljše vloge Caleb („Cvrček“), Smola („Utopljenca“), Hamlet, Mats („Nevesta s krono“), Razkolnikov in Leone.

Po vsem tem lahko trdimo, da je Moravčevo upoštevanje igralca v knjigi „Slovensko gledališče od vojne do vojne“ (1980) pravzaprav edino povojno razpravljanje o Kraljevem ustvarjanju.

Pregled:

A. Gradivo v SGFM:

- a) Uslužbenski list
- b) Arhiv SNG — odbrane osebne listine
- c) Obdelano gradivo v dokumentaciji
- č) Obračunske knjige in arhiv SNG 1941-1945

II.

- a) Režijé, vloge, skušnje, prevodi
- b) Oznake in ocene njegovega igraltva

B. Gradivo na AGRFT:

- a) Plakati (vezani v knjigo)
- b) Drugi plakati in vabila
- c) Izrezki (kritike) iz časopisov

C.

Fotografije in risbe (v SGFM, AGRFT in v Narodni galeriji)

Vojak v prvi svetovni vojni

Ivan Čargo: V vlogi Melhiorja v Nestroyevi burki »Danes bomo tiči«, svinčnik, 1927

Nikolaj Pirnat: V vlogi markiza Poze v Schillerjevem »Don Carlosu«, svinčnik, 1929

Božidar Jakac: Igralčeva podoba, črna kreda, 1928

Ivan Vavpotič: Portret, olje, 1934

A. GRADIVO V SGFM

a) USLUŽBENSKI LIST (mapa)

1. V okencih temeljnega Uslužbenkega lista z datumom 14. 4. 1931 najdemo osnovne podatke: rojen 24. februarja 1895, Trebče, občina Trst, slovenske narodnosti, samski (v pripisu poročen s Herto, roj. Arko, 25. aprila 1931), pet razredov ljudske šole, trije razredi meščanske in dva trgovska tečaja, dramatična šola v Trstu, pod „izredna dela v stroki“ pa stoji: „kot karakterni igralec, dramski in operni režiser, feljtonist, prevajalec italijanskih dramskih del in obratno“.

2. V mapi sta dva **krstna lista** (oba prepisa): v latinščini in slovenščini; v obeh se rojstni kraj imenuje Trebič, ne Trebče. Deček je zakonski, očetu je ime Just, mati pa je Marija, roj. Hrovatin.

3. **Spričevalo** (eno samo — za peti razred) pove, da je temeljno izobrazbo vseskoz dobival v „Deški petrazredni zasebni ljudski šoli Družbe sv. Cirila in Metoda s pravico javnosti“; za šolsko leto 1907/08 ima za vsak predmet po štiri rede (za vsako četrletje posebej); najboljši red je enka. Najslabši je bil v verouku — kar štirikrat štirica; najuspešneje je bral in pel; obakrat štirikrat enka, taka enka samo še pri prirodopisu; v zemljepisu, pisanju in risanju je vseskoz dobival dvojke; slab je v „učnem jeziku“ (2, 3, 4, 3), nemščini (4, 3, 4, 3) in boljši v računstvu (2, 3, 2, 3). Opomba pove, da je „zrel za višji razred“.

4. Ministrstvo „unutrašnjih dela“ kraljevine SHS 6. novembra potrdi, da je optiral za kraljevino SHS in si pridobil domovinsko pravico v Ljubljani.

5. Ljubljanski magistrat mu na podlagi zgornje listine 20. januarja 1923 sporoča, da mu je omenjeno ministrstvo „odkazalo. . . občino Ljubljano kot domovinsko občino“.

6. Obrazec ministrstva prosvete za „razvrstavanje činovnika i službenika“ iz l. 1923 govori o igralčevi politični neoporečnosti in posebej o marljivosti ter o dobrem odnosu od dela in prinaša „predlog šefa“: naj se (igralec) prevede.

7. 14. februarja 1925 ga ministrstvo prosvete postavi v 3. grupo 2. kategorije s položajno plačo 3.600 dinarjev.

8. Beograjsko „rešenje“ z dne 14. novembra 1925 ga postavlja v isto grupo in kategorijo na temelju službe v Trstu od 1. septembra 1914 do 30. aprila 1919 in dalje v Ljubljani; osnovna plača znaša 5.160 dinarjev na leto in 1.125 dinarjev letne stanarine.

9. Uprava Narodnega gledališča (upravnik M. Hubad) mu 1. januarja sporoča, da s 16. decembrom dobi višjo osnovno plačo (peta stopnja druge kategorije) v višini letnih 5.880 dinarjev.

10. Komanda ljubljanskega „vojnega okruha“ 4. aprila 1929 potrdi, da je bil od 9. aprila 1915 do 1. oktobra 1917 v avstro-ogrski vojski kot „redov pešak“.

11. „Starešinski listi“ (obrazci), ki so vloženi v mapo za vsa leta, začenši z letom 1930 vse do leta 1942, označujejo njegovo „uradniško“ podobo, kakor jo vidijo predstojniki. Oznake so nadvse laskave: strokovna usposobljenost — popolna, vseskoz ustreza popolnoma, izredno sposoben; vedenje v službi in zunaj nje — popolnoma korektno; marljivost in zanesljivost v službi — absolutna; kakšen posel je opravljal — „večje in glavne vloge z velikim uspehom“, „velike vloge, obsežen repertoar“; predlog za oceno — najprej prav dober, nato vseskoz odličen.

(Nekaj podobnega kot „starešinski listi“ so bila poročila, ki jih je gledališka uprava vsako leto pošiljala „glavni kontroli“ v Beogradu. Tudi tu stoji, da je njegovo vedenje „popolnoma pravilno“, da ni obsojen niti pod nadzorstvom niti v konkurzu in da „javno ne izraža načel zoper obstoječo državno obliko ali načel protipravne izpremembe državnega reda“. Službene ocene pa so za vsa tri leta — 1935, 1936 in 1937 — odlične.)

12. S 3. julijem 1931 je datirano potrdilo Milana Skrbinška, da je bil Kralj „angažiran na bivšem Slovenskem gledališču v Trstu od 1. 9. 1914 do 30. 4. 1919“. Sopotpisnika sta dr. Vladimir Perhavec, član gledališkega odbora, in Emil Rumpel, „bivši član Slov. gledališča v Trstu“.

13. 6. julija 1931 „na častno besedo“ izjavi, da poleg materinščine obvlada tudi srbohrvaščino, nemščino in italijanščino.

14. Uprava Narodnega gledališča v Ljubljani (upravnik O. Župančič) mu 25. avgusta 1931 naznani, da bo od 1. januarja istega leta dobival letnih 6.600 dinarjev osnovne plače ter 75 % stanarine od letnih 1.800 dinarjev, ker je 16. decembra 1929 dopolnil 15 let državne službe.

15. Samski list (spet v latinščini in posebej v slovenščini) priča, da je „v vsakem oziru neoženjen“; izdan je na Opčinah 25. aprila 1931.

16. Poročni list nosi datum poročnega dne — 6. avgust 1932. Izdal ga je Župni urad Sv. Križ nad Jesenicami (župnik Franc Krašna). Ženin je gledališki igralec, stanuje v Ljubljani v Gledališki ulici št. 12, njegov oče Just je bil mehanik, nevesti je ime Herta, rojena je 13. januarja 1904, stanuje v Ljubljani, prav tako v Gledališki št. 8; njen oče je Anton Arko, višji uradnik Kranjske hranilnice v pokoju, mati pa se je pisala Ljudmila Vidmar. Za pričo sta bila dva zdravnika: dr. Bartol Keržan in dr. Josip Ludvig.

17. Jeseni naslednjega leta je p. dr. Angelik Tominec napisal „Poročilo o stanju družine“ (obrazec); ponavljajo se podatki iz poročnega lista, novo pa je, da se je zakoncema 23. avgusta 1933 v ljubljanski bolnišnici rodil sin, ki sta mu dala ime Matija Marija Jernej.

18. Že poprej — 16. februarja 1930 — je z odlično oceno opravil državni strokovni izpit.

19. Beograjska listina o napredovanju z dne 18. februarja 1934 pove, da je napredoval iz sedme v osmo položajno grupo.

20. 10. oktobra 1934 je podpisal zapisnik o zaprisegi novemu kralju. Pavel Golia potrjuje, da je igralec izrekel obvezno formulo: „Jaz Emil Kralj prisegam na edinega Boga,

da bom vladajočemu kralju Petru II. in domovini zvest in da se bom držal pri poslovanju veljavnih zakonov in da bom vestno opravljal svojo dolžnost. Tako mi Bog pomagaj!“

21. Ministrstvo prosvete (Beograd) mu je 27. maja 1937 dovolilo štiritredensko „bo-lovanje“ — od 10. maja do 6. junija. Igralec je bil zmeraj rahlega zdravja in zelo živčen.

b) ARHIV SNG — odbrane osebne listine

22. Igralec 10. aprila 1923 prek uprave NG prosi ravnateljstvo Južne železnice, naj mu dovoli popust na vožnji Ljubljana-Celje in nazaj, „ker sem namenjen, da prevzamem režijo dvoje dramatičnih del v svrhu gostovanja (Don Pietro Caruso in Eden izmed pošte-nih)“. Ravnatelj Drame zapiše pod prošnjo: „Predlagam, da se dopust dovoli (torek po-poldne!)“, upravnik Hubad pa „Dopust dovoljujem“.

23. Že 13. aprila istega leta spet prosi za dopust „h gostovanju v Celju“. Za dopust si usoja prositi zato, ker je „jutri prost vaje in prdstave“. In spet Golia predlaga, naj se mu dovoli, Hubad pa privoli v predlog.

24. Mesec kasneje — 10. maja 1923 — spet prosi za dan dopusta, ker mora zaradi „družinskih poslov“ v Zagreb. Ovir ni, saj glede sobote (12. maja), ko bi potoval, pravi: „Zaradi vaj pri Hamletu naj navedem, da sem že od lanskega leta naštudiran, da bi zaradi tega ne imeli nikakih težkoč“. Golia: „Če je nujno, priporočam.“ Hubad pa: „Dovoljeno.“

25. Pozornosti vreden je njegov dopis „slavni upravi“ z dne 26. maja 1923, ki se v celoti glasi: „Podpisani nameravam tekom počitnic v svrhu študij potovati v Prago, na Dunaj, v Berlin, Draždane in Hamburg, da si ogledam tamošnja gledališča in bi ob tej pri-liki prosil slavno upravo, da mi nakloni denarno podporo v znesku 8.000 kron kot pomoč k potovalnim stroškom. — Z ozirom na to, da nisem že tri leta bil deležen ogledati si tujih gledališč in ker čutim to kot nujno potrebno k svojemu nadaljnjemu razvoju, prosim slav-no upravo, da vzame mojo prošnjo v pretres ter jo blagohotno odobri.“

26. Iz let 1924 do 1926 je šest potrdil o prejemu honorarja za „prekobrajne“ predsta-ve: igralci so namreč morali odigrati določeno število predstav na mesec, „boljši“ igralec manj, „slabši“ več; kolikor jih je bilo čez to mero, so bile posebej plačane in spet „boljše-mu“ igralcu boljše, „slabšemu“ slabše. 1924 in skoraj do konca 1925 je Kralj dobival za vsako „prekobrajno“ 20,80 dinarjev, od decembra 1925 pa že po 40. Za prepevanje za odrom pri predstavi (napr. pri „Pohujšanju“ in „Veroniki Deseniški“) je dobival po 25 di-narjev. 11. januarja 1926 je potrdil prejem plačila za trikratno sodelovanje kot plesalec v Operi v pantomimični burleski „Faunova noč“ (glasba T. Sygietynskega) — trikrat po 120 dinarjev.

27. 1. julija 1927 se spomni, da je pred letom in pol — 19. novembra 1925 — „vsko-čil oz. omogočil dve predstavi s tem, da sem najprej nastopil v Operi v Faunovi noči, nato pa v Drami v Zimski pravljici; za riziko in napor istega večera,“ piše, „mi je bila obljublje-na odškodnina, za kar prosim ugledno upravo, da mi isto blagohotno nakloni“. Uprava mu je takoj (3. julija) odgovorila, da je zahteva zastarela in da je „tako izplačilo tudi iz za-konskih predpisov nemogoče“.

28. 1. julija 1927 mu uprava dovoli dvodnevno gostovanje v Rogaški Slatini.

29. 3. decembra 1928 mu uprava pošlje dopis, da bo prejemal „od 1. decembra dalje od 8. predstave v mesecu dalje à 40 din honorarja“.

30. 20. julija 1929 prosi gledališka uprava policijsko direkcijo v Ljubljani, naj „izda gospodu Emilu Kralju potno dovoljenje za Italijo, kamor potuje za časa gledaliških počitnic.“

31. 10. oktobra 1929 direktor Drame Pavel Golia predlaga upravi NG, naj igralcu za čezmerno delo prizna prispevek 500 dinarjev. Predlog utemeljuje takole: „Gospod Emil Kralj je po dosedanjem razporedu skušenj skoro vsak dan po trikrat zaposlen, pri dopoldanski, popoldanski in večerni skušnji. To zaposlenje bo trajalo skorajda do začetka sezone.“ Igralec je prispevek dobil.

32. 18. oktobra 1929 je upravnik Oton Župančič za igralca podpisal „plačilni nalog“ (formular) za 200 dinarjev „kot prispevek za zdravljenje (zdravila), ker je tudi vkljub močnemu prehladu omogočil predstave“.

33. Naslednjega dne je Kralj napisal eno svojih mnogih, vseskoz zelo podobno izraženih prošenj (rokopis, 2 strani) „za povišanje mesečnih prejemkov odnosno umetniške doklade v skupnem znesku na 4.500 dinarjev ter povišanje honorarja za 75 dinarjev od inkl. pete predstave dalje“. Utemeljitev se zdi upravičena, pametna in samozavestna, zato si jo velja ogledati v celoti: „Kakor je razvidno iz gledaliških izvestij, se udejestvujem igralsko že 16. leto, od katerih sem 10. leto član ljubljanskega Narodnega gledališča. Objektivno in pravično bi zahtevala že službena leta sama višjo in poklicni dobi primernejšo plačo. Tekom vsega tega časa sem sodeloval v večini uprizorjenih komadov in z uspehom nastopal tako v tragediji, drami, komediji in burki in s tem dokazal svojo vsestransko sposobnost v najrazličnejših resnih, karakternih in komičnih vlogah. Glede na umetniško oceno teh mojih kreacij se sklicujem na zadevno strokovno mnenje ravnatelja Drame, dramskih režiserjev, na poročila časopisnih gledaliških ocenjevalcev, posebno pa na splošno sodbo gledališkega občinstva. Zato mi je povsem neumljivo, da p.n. uprava tega mojega dela ne sprevidi ter da me v razmerju do ostalega umetniškega osebja pri urejevanju službenih dohodkov neprestano prezira. Dovoljujem si ponovno opomniti, da je plača, ki jo prejemam za svoje delo, sramotno nizka in da mi niti v materialnem pogledu ne more zadoščati. Za podkrepitev navedenih razlogov spominjam tudi, da mi je gospod upravnik sam tozadevno ponovno obljubil primerno povišanje. Nasprotno postopanje pa mi jemlje veselje do dela, ker občutim neutemeljeno ravnanje za globoko krivico.“ Prošnja je brez sicer običajnih pripisov vodstva.

34. 19. januarja 1931 prosi ravnatelja Drame, naj mu priznajo „primeren honorar za čezmerno delo“. „Od začetka sezone,“ pravi, „sem zaposlen pri vseh predstavah. . . Tako sem napr. okupiran pri vseh nedeljskih popoldanskih in večernih predstavah v vlogah, ki zahtevajo mnogo truda in odgovornosti. Nedeljska zaposlenost traja od dveh popoldne do prek enajste zvečer.“ — Prošnji je bilo ustrezno, uprava mu je, kakor je razvidno iz pripisa, od 1. februarja dalje dajala po 500 dinarjev več.

35. 14. februarja istega leta prosi upravo za garderobni prispevek: potrebuje frak in modno obleko ter dva para čevljev (lakastih in rjavih) za „Gospodo Glembajeve“. Zatem zapiše: „Glede na to, da si nisem že dolgo nabavil nič novega, in ker nimam nič primernega, prosim ugl. upravo, da mi gre v tem oziru na roko.“ — Dali so mu 300 dinarjev.

36. 13. marca 1931 je o priliki novega proračuna znova prosil upravo, naj mu „definitivno uredi mesečne prejemke in honorarje“. Prošnja je z oziroma na ono iz jeseni 1929

stopnjevano nestrpna: „S svojim absolutno pozitivnim umetniškim delom v zadnjih sezonah sem ponovno pokazal, da se ne ustrašim nikakršnega truda v stremljenju, da nesebično in z vsemi svojimi močmi dvignem ugled našega gledališča. Dokaz za to je moja vsestranska, uspešna in prekomerna zaposlitev ter javna, časopisna in literarna kritika, ki me stavi na mesto enega prvih igralcev. Glede honorarjev navajam primer nedeljskih predstav (15. t.m.), kjer nastopam v „Princeski“ in „Glembajevih“: **nepretgoma sem preko deset ur v gledališču, tj. od 2^h popoldne do preko polnoči**. Opozarjam na to dejstvo s posebnim razlogom, ker mi je ugl. uprava na mojo zadnjo prošnjo obljubila honorar, ki mi ni bil nakazan. Prosim ugl. naslov, da mi vprašanje honorarjev uredi v principu.“

37. 13. junija istega leta prosi upravo, naj mu kvoto obligatnih letnih predstav zniža na sto, honorar za „prekoberjne“ pa naj mu „primerno k povišanju gaže“ in „po ključu prve kategorije umetniške kvalifikacije“ zviša na 70 dinarjev. Glede na delo, ki ga že enajsto sezono opravlja v popolno zadovoljstvo uprave, publike in kritike ter glede na „posebno plodovito delo v teku te sezone“ meni, da njegova zahteva ni pretirana. — Uprava je pod dopis „narisala“ prečrtano ničlo.

38. 15. septembra je upravnik poslal ministrstvu prosvete (opšte odeljenje) njegov poročni list „v overovljenem prepisu“ s sporočilom, da se je igralec tega in tega dne poročil „z gospodično Arko Hertu“ in s prošnjo, naj listino priložijo izvodu Uslužbenkega lista, ki je pri ministrstvu.

39. 5. februarja 1934 je zaprosil upravo, naj mu „izposluje zdravljenje v kakem državnem zdravilišču“. „Tako zdravljenje,“ pravi, „je po mnenju zdravnikov neobhodno potrebno za moje popolno okrevanje in dosego delazmožnosti.“ Prošnjo je s pripisom podprl zdravnik dr. Josip Volavšek; potrdil je, „da je gosp. Emil Kralj bolan na težki nevrastheniji“. „Težki“ je enkrat, „nevrastheniji“ pa dvakrat podčrtano.

40. 24. februarja istega leta ministrstvo prosvete sporoča upravi gledališča, da je z ukazom „Nj. V. Kralja“ igralec napredoval iz VIII. v VII. položajno grupo. Uprava mu je napredovanje poslala 8. marca in mu „najiskreneje“ čestitala.

41. 15. junija istega leta igralec sporoča upravi, da mu je prejšnji dan umrla mati. Pogreb bo danes ta dan. Prosi naslov, „da upošteva to okolnost, ker mi nocoj ne bo mogoče nastopiti“.

42. Slab mesec kasneje — 11. julija — napiše novo prošnjo „za povišanje mesečnih prejemkov odnosno umetniške doklade“. Navaja tele razloge: „Kakor je razvidno iz Službenega lista, se udejestvujem igralsko že enaindvajseto leto, od katerih sem petnajsto leto član ljubljanskega Narodnega gledališča.“ Nato skoraj dobesedno ponovi zgodbo svojega sodelovanja: igral je v večini uprizorjenih del, v najrazličnejših vlogah in vseskozi z uspehom. „**Zlasti spominjam na zadnjih pet let, ko težišče repertoarja sloni na meni**,“ izpove podčrtano. Glede umetniške cene svojih kreacij se spet sklicuje na „visoko mnenje“ kritike in na „splošno sodbo“ občinstva ter se čudi, da uprava njegovega dela „ne sprevidi“ ter ga „v razmerju do ostalega umetniškega osobja pri urejevanju službenih dohodkov neprestano prezira“ (natanko tako v prošnji 1929. leta!). Nato „si dovoli pripomniti“ tole: „. . . plača, ki jo prejemam za svoje umetniško delo, je mnogo prenizka in za prvega igralca ne odgovarja niti v materialnem, še manj pa v moralnem pogledu.“ Prosi upravo, naj mu dohodke poviša za 1.000 dinarjev in s tem vsaj deloma popravi krivico, ki se mu je godila doslej.

43. 24. novembra istega leta (1934) je Jugoslovansko novinarsko združenje, sekcija Ljubljana, prosilo gledališko upravo, naj igralcu dovoli sodelovanje na novinarskem koncertu. „Letošnji novinarski koncert,“ stoji v dopisu, „se prične s spominskimi besedami pesnika Alojza Gradnika, posvečenimi spominu blagopokojnega kralja mučenika. Naprosili smo člana Narodnega gledališča g. E. Kralja, da bi te spominske besede na našem koncertu deklamiral. G. Kralj je naši prošnji ljubeznivo ugodil.“ — 26. novembra je novinarjem odgovoril ravnatelj Drame Golija: prošnji je ustrezno, a s pripombo, „da je g. Kralj isti večer zaposlen tudi v Drami pri predstavi Rostandovega „Orliča“ v vlogi maršala Marmonta; njegov nastop je okrog 9. ure in prosimo, da uredite pričetek programa tako, da bo g. Kralj utegnil pravočasno se vrniti v Dramo“.

44. 6. avgusta 1936 je dr. Janko Hafner, ljubljanski strokovnjak za ušesa, nos in grlo, na svoj ordinacijski listič napisal tole označbo Kraljeve bolezni: „G. Kralj Emil boleha na težki nevrastheniji ter je absolutno potreben daljšega bolezenskega dopusta. Priporočamo spremembo klime in okolice.“

45. In še zadnja listina iz tega hranišča: Gledališka uprava je v dopisu upravi Splošne bolnice (Ljubljana) potrdila, „da je Kralj Emil državni uradnik VI. položajne skupine ter ima kot tak pravico do brezplačnega zdravljenja v III. oskrbnem razredu Splošne državne bolnice. To potrdilo. . . izdajamo zaradi sprejema njegovega sina Matjaža v državno bolnico“.

c) OBDELANO GRADIVO (v „dokumentaciji“)

46. 10. aprila 1920 piše iz Trsta Milanu Skrbinšku v Ljubljano, kako je tržaškimi gledališkimi kolegom povedal, da ga bodo kmalu videli v svoji družbi kot režiserja (tj. Skrbinška), in kako so bili vsi poparjeni, ko so brali v Edinosti, da je sprejel angažma v Celju. Hkrati mu sporoča, da si želi gledališkega študija na Dunaju. (Mapa 2, sign.1, št. 115.)

47. 28. junija 1920 poroča iz Trsta Milanu Skrbinšku, kdo vse je angažiran in kako vodi turnejo po deželi. Veliko dela ima. Vzklika: „Ko bi se le enkrat oddahnil!“ Študij (Dunaj) je šel po vodi — podpisal je kontrakt s tržaškim gledališčem. „Presneto, če najdem denar, kar pobegnem študirat,“ piše. Na koncu pa: „Pišite kaj hitro in mnogo in o vseh tetrjih sploh!“ (Mapa 2, sign. 1, šte. 116.)

48. 9. oktobra 1920 je bila iz Prvačine odposlana dopisnica na naslov: Emil Kralj, gledališki režiser, kavarna Zvezda, Ljubljana, Jugoslavija. Napisal jo je neki Josip Budal, član prosvetnega društva v Prvačini. Iz sporočila zveemo o Kraljevem požrtvovalnem delu z gledališkimi amaterji. Med drugim beremo: „V naših srcih je še vedno Vaša blaga oseba, katera se je toliko žrtvovala za nas. Med tem časom nismo spali; sicer smo opustili igro „V nižavi“, ali na redu imamo pa „Domna“, kateri vpliva več na naše ljudstvo. Nameravali smo iti v Komen, (verjetno gostovat, MM), ali vsled prošnje, katera še ni rešena, ne moremo iti. . . Prihodnji mesec Vam podamo vsebino odseka, kar je napravil v teku enega leta. Kostumi v Nar. domu še niso rešeni. Za serijo (verjetno: revijo, MM) „Maska“ sem nabral naslednje naročnike. . . V naslednjem upam, da bo število poskočilo. . . Sedaj ima naš odsek klopi za 300 sedežev ter nov oder s 3 spremembami. Zato pa smo morali narediti dolg ter dolgujemo še 1.500 lir. Upam pa, da še par prireditev izplača vse. Potem si pripravimo še druge potrebne reči. Ako bode prilika, pošljite po kaki osebi lepo igro, ker

nam jako primanjkujejo. Z najdražjimi pozdravi vseh članov, posebno mene. Vdani Josip Budal.“ (Mapa 23, sign. 36, št. 12)

49. 17. decembra 1923 prosi upravo (v Ljubljani), da mu „primerno zviša gažo, ker moje sedanje materialno stanje ne zmore odgovarjati sedanjim življenjskim potrebam“. V podkrepitev omenja, da mu je bilo že ob sklepu pogodbe pred dvema letoma obljubljeno povišanje. Zgodila se mu je krivica tudi s tem, da se mu ni „paralelno zvišala gaža z ostalimi kolegi, „ki so imeli medtem znaten povišek“. „Poleg tega se je absolutno prezrlo mojo umetniško kvaliteto,“ piše, „ki sem jo imel v teku svojega štiriletnega delovanja pri NG priliko neštetokrat dokazati.“ Prezrlo se je tako „kvantitativno in kvalitativno umetniško delovanje,“ kar dokazuje njegov repertoar in splošna kritika. Prosi, da mu uprava zviša mesečno gažo za 750 dinarjev, „oziroma 25 din dnevno“. (Mapa 23, sign. 36, št. 1.)

50. 31. decembra 1923 potrjuje prejem honorarja za „prekobrajne“ predstave (15 predstav po 20,80 din). (Mapa 23, sign. 36, št. 2).

51. 3. oktobra 1924 piše iz Ljubljane Nučiču in ga prosi za slike iz zagrebške uprizoritve „Šest oseb išče avtorja“. Slike želi revija Comedia, ki se „za stvar zanima“, zato naj jih pošlje „kolikor mogoče prej“. (Mapa 80, sign. 411, št. 245.)

52. 17. aprila 1926 piše Adolfu (Saši) Pfeiferju v Celje. Opravičuje se, ker ni takoj odgovoril, bilo je „iz strategičnih vzrokov“, treba je bilo „premisleka“. Njegov dopust v Italiji je namreč „skoroda že definitiven“, zato se nahaja „pred hudo alternativo“. „Prekrasno zadevo“ (ponudba za Maribor) bi sicer nadvse rad sprejel, vendar ta hip to ni mogoče. Pfeiferju očita, da je preveč lakoničen in ga sprašuje, zakaj mu dr. Brenčič v zvezi s ponudbo ni sam pisal; nerodno mu je odgovarjati o zadevi, v katero ni posegel osebno. Če je možno zadevo potegniti za mesec dni, ko si bo glede dopusta na jasnem, se je potem pripravljen pogajati. „Zdaj še celo, ako misli (dr. Brenčič) teater preustrojiti in mu dati novo, svežo in zdravo podlago.“ Veselilo ga bo delati skupaj s Pregarcem in z njim (Pfeiferjem). (Mapa 11, sign. 7, kor. št. 4; prim. Dokumenti SGM III, 240).

53. 11. maja 1926 prosi ministrstvo prosvete v Beogradu „za podelitev enoletnega dopusta s plačo v svrhu izpopolnitve svojih gledaliških študij in sicer na dramatični šoli „Scuola di dizione e di recitazione“ v Milanu“. V nadaljevanju poda osebne in službene podatke — da je bil od 1911 do 1913 izredni, od 1914 do sez. 1919/20 pa nepretrgoma redni član Slovenskega gledališča v Trstu. „V sezoni 1919/20 sem bil angažiran na imenovanem gledališču za ravnatelja, režiserja in karakternega igralca.“ 1920 je odšel v NG v Ljubljani, kjer je bil angažiran „do danes za dramskega in opernega režiserja ter za karakternega igralca“. Omenja, da mu je plača edini dohodek in da od siromašnih staršev ne more pričakovati pomoči, kar pomeni, da mu je „brez državne podpore vsak nadaljnji študij v inozemstvu popolnoma onemogočen“. Na ugodno rešitev prošnje upa tudi „z oziroma na občutno pomanjkanje strokovno izvežbanih igralcev in režiserjev“. Obljublja, da bo po vrnitvi „posvečal vse svoje sile in znanje v korist gledališča v naši domovini“. Priložil je seznam svojih režij in glavnih vlog — 21 režij: Hlapci, Veriga, Rokovnjači, Legionarji, Ekvinokcij, V Ljubljano jo dajmo, Cigani, Moč teme, Revizor, Koncert (Bahr), Greh (Bernstein), Pelikan, Gospodična Julija, Otroška tragedija, Vražja ženska, Charlyjeva tetka, Simona (Champoll), Skopuh, Don Pietro Caruso (Bracco), Nervozne ženske (Blum-Foché), Nora; 22 glavnih vlog: Jerman, Krištof Kobar, Janez (Divji lovec), Maks (Školjka), Balantač, Danej (Tekma), Peter (Magda), Nande (Legionarji), Mož (Vražja ženska), Mlajši brat (Otroška tragedija), Balberley (Charlyjeva tetka), Friderik (Pelikan),

Hlestakov, Nikita, Don Pietro, Feliks (Red iz npravnosti), Caleb, Sv. Anton (Čudež Sv. Antona), Alkvist (RUR), Mario (Zora, dan, noč), Jean (Gospodična Julija). — Prošnje je upravnik Hubad poslal naprej šele 4. junija (1926). V priporočilnem besedilu izjavlja, da je igralec, ki je že šesto let član dramskega ansambla NG v Ljubljani, „v tem času z lepim uspehom kreiral več prvih dramskih vlog ter se skazal sploh zelo ambicioznega in resnega igralca“. V sezoni, ki se izteka, je v Operi režiral Catallanijevo opero „Wally“ in dve enodejanki — Gerbičev „Nabor“ in Hatzejev „Povratek“, „izmed katerih mu je režija poslednjega dela najbolj uspela“. Njegovo željo po večji umetniški izobrazbi uprava najtopleje podpira; naj mu ministrstvo dovoli dopust „in nakaže za to primerno subvencijo“, saj mu uprava iz svojih sredstev „ne more plačevati mesečnih gaž za časa event. dopusta“. — Ministrstvo je 12. junija dopis vrnilo s pripombo, da nima „specialnih budžetskih kreditov za igralške štipendije“; z ozirom na to bi igralec lahko odšel na študije le v primeru, če bi mu uprava dovolila enoletni dopust s plačo in z event. majhno podporo „po part. 352, št. 3 budžeta za 1926/27. leto“. (Mapa 23, sign. 36, št. 10.)

54. 20. junija 1927 prosi upravo, da bi z igralko Medvedovo imel dve predstavi — 5. in 6. julija — v Rogaški Slatini: prvi večer Nicodemijevo komedijo „Zora, dan in noč“, drugi pa dve Braccovi enodejanki „Don Pietro Caruso“ in „Eden izmed poštenih“. Uprava je dovolila s kratkim pripisom: „Da“.

55. 17. aprila 1930 je prosil ministrstvo prosvete za zvišanje osnovne plače. Omenja dosedanje službene prejeme: osnovna plača pete stopne 5.880, položajna tretje grupe druge kategorije letnih 3.600 in stanarina 1.125 dinarjev, skupaj letnih 10.605 dinarjev. (Osnovno plačo 5.880 din je prejemal že od januarja 1927 — priloženo je potrdilo uprave.) Iz priloženega „Izpisa iz službenega lista“ zremo, da je „med vojno služil pri 97. pešadijskem polku. (Mapa 23, sign. 36, št. 11.)

56. 28. aprila 1931 prosi Dramatično društvo za štipendijo „za enoletno študijsko potovanje v svrhu izpopolnitve in poglobitve svoje dramske izobrazbe“. Na hrbtno stran prošnje je Govekar 7. julija 1931 napisal, da v tekočem letu prošnji ne morejo ustreči, ker je ves kredit že izčrpan. Igralec naj prošnjo ponovi po novem letu. (Mapa 74, št. 236/22.)

57. 21. aprila 1932 je spet poslal Dramatičnemu društvu prošnjo za enkratno podporo v znesku 7.000 dinarjev „v svrhu študijskega potovanja v inozemstvo“, ker mu je bilo rečeno, naj svojo prošnjo „ponovi v prihodnjem letu“. Govekar je 7. junija na hrbtno stran napisal „Predlog“, v katerem stoji, da bi DD prošnji ugodilo, če bi igralec dobil par mesecev dopusta med sezono, ker „med počitnicami igrajo le šmire“; ker pa upravnik Župančič dopusta med sezono ne dovoli, „predlagam, da se prošnja odkloni“. Temu pismeno pritrudi tudi odbornik DD dr. J. Adlešič. — Govekar se je v maju glede te zadeve obrnil na upravnika Župančiča, ki mu je 3. junija pisal: „Kar se tiče g. Kralja, je moje mnenje to, da med sezono ne more dobiti dopusta. Je preveč zaposlen in tudi potreben v repertoarju.“ (Vse to v mapi 74, št. 236/22.)

58. 22. junija 1933 sporoča upravniku Župančiču v zvezi s ponudbo „angažmaja v funkciji vodje celjskega Mestnega gledališča“: pogoji so ugodni in angažma bi „brez nadaljnega“ sprejel. Zato prosi upravnika, naj mu dovoli enoletni dopust brez plače. V nadaljevanju piše: „Nestalne in negotove finančne razmere našega gledališča so tako rekoč vzele možnost ne samo moji socialno odgovarjajoči existenci, marveč so vplivale name tudi zdravstveno, tako da sem danes živčno resno bolan. S svojo v dveh letih močno redu-

cirano gažo in s popolno ukinitvijo honorarjev moram podpirati dvoje družin: svojo ter očeta in mater v Kamniku.“ Upravnik naj upošteva njegov težki položaj ter ugodi njegovi prošnji. (Mapa 23, sign. 36, št. 4.)

59. 24. julija 1933 se iz Kranjske gore zahvaljuje Govekarju za podporo DD; opisuje, kako preživlja zdravljenje v hotelu Zlatorog; penzion stane 75 dinarjev; tu je že enajsti dan pa se boji, da „vir kmalu usahne“. Vendar mu dobro dene, sezona pa se boji „ko samesnega vraga“. „Zdi se mi,“ piše, „da ta nevrastenija ni le prehodnega značaja! In čudno se mi zdi, da se tudi revmatizem oglašča. — Živim pa zelo solidno (o gaži ne duha ne sluha in sem suh ko poper, ako se me ne usmili Dram. društvo s par sto dinarji) in je življenje tu tudi tako umirjeno.“ (Mapa 74, št. 236/22.)

60. 24. maja 1934 prosi upavnika, naj ga „osvobodi od vloge v Goljemanovu“, ker oče in mati ležita težko bolna in sta brez pomoči; „zlasti mama, ki je navzlic dvojni operaciji na smrtni postelji“; živita pa v Kamniku in je njegova pomoč nujno potrebna. — Prošnja je brez običajnega pripisa uprave. (Mapa 23, sign. 36, št. 5.)

61. 15. junija 1934 mu direktor Drame ob smrti njegove matere v imenu uprave izreka najgloblje sožalje. (Mapa 23, sign. 36, št. 14.)

62. 22. decembra 1934 prosi upravo, naj mu iz nabavljalnega fonda nakloni prispevek za obleko in čevlje v znesku 1.800 dinarjev za vlogo v igri „Waterloo“. Poudarja, da podobnega prispevka že dolgo let ni bil deležen in da trenutno nastopa „v eni edini obleki, ki je že vsa preperela in zakrpana“; iz lastnih sredstev pa si ne more nabaviti ničesar, ker mu gre ves denar za družino. (Mapa 23, sign. 36, št. 6.)

63. 8. marca 1935 se opravičuje Hinku Nučiču: „Moja nesrečna bolezen, zvezana z napadi, me je tako rekoč prisilila, da sem se odpeljal (iz Zagreba), in mi je odkrito žal, da nisem prisostvoval, kakor je bil moj namen, pri Vaši proslavi.“ Prosi ga, naj sprejme njegove „iskrene čestitke z izrazi vsestranskih simpatij“. (Mapa 100, sign. 445, št. 153.)

64. 10. oktobra 1935 javlja upravniku mariborskega Narodnega gledališča dr. Brenčiču, da se čuti zelo počaščenega, ker upravnik v prihodnji sezoni računa na njegovo sodelovanje, in se mu zahvaljuje za naklonjenost. Sporoča, da sta v ljubljanski Drami na sporedu „Tartuffe“ in „Karamazovi“, v katerih igra Tartuffa in Smerdjakova. Pogoje — Brenčič mu je določil isti honorar kot Levarju — sprejme. Ne more si kaj, da se ne bi pohvalil: „Glede Smerdjakova pa bi hotel omeniti samo to, da sem s to vlogo, čeprav ni glavna, dosegel v Ljubljani tako rekoč osebni uspeh.“ (Mapa 10, sign. 7, št. 422.)

65. Verjetno še isto leto telegrafira Brenčiču (datum neugotovljiv), da je gostovanje v „Tartuffu“ v četrtek mogoče.

66. V decembru (25. 12.?) 1935 mu je Josip Rijavec iz Moskve poslal dopisnico s tole vsebino: „Tokrat res potujem od Urala do Triglava. Sedaj grem še na Kavkaz. V Tiflisu končam turnejo 14. januarja. V Moskvi sem imel „zamečateljnij“ uspeh v filharmoniji. Mnogo pozdravov Jože.“ (Mapa 23, sign. 36, št. 13.)

67. 11. avgusta 1936 prosi upravo, naj mu glede na njegovo „težko zdravstveno stanje nakloni daljši bolezenski dopust“. Prilaga zdravniško spričevalo (glej spredaj pod 44). Na upravi ugibanja, kdo naj bi prevzel njegove vloge; zapišejo imena: Lipah, Plut, Debevec, Gregorin. (Mapa 23, sign. 36, št. 7.)

68. 9. novembra 1938 prosi upavnika za zvišanje prejemkov. Sklicuje se na svoje delo posebno v zadnjih desetih letih, ko je, kot pravi, „težišče repertoarja v večini slonelo na moji osebi“. Spet se — skoraj enako kot v vseh tovrstnih prošnjah — sklicuje na svoje

„plodno, koristno in kvalitetno delo“ in na publiko, pri kateri da uživa „splošne simpatije“. Zato ne more razumeti, da se ga je pri reguliranju plač popolnoma prezrlo. Upa, da mu bo upravnik priznal osemnajstletno nesebično delo in mu „blagovolil primerno povišati mesečne prejemke“. (Mapa 23, sign. 36, št. 8.)

69. 9. aprila 1939 se zahvaljuje dr. Brenčiču za čestitke ob svoji igralski 25-letnici. Pri tem zapiše: „Le Bog daj, da bi Vam, velespoštovani gospod upravnik, in moji malenkosti bilo dano še dolgo služiti tej naši mladi, plemeniti umenosti.“ (Mapa 10, sign. 7, št. 424.)

70. 5. februarja 1942 dr. Josip Volavšek na receptni listič zapiše, naj se igralec „pošlje v kuro k zobozdravniku specialistu g. dr. Pircu“. (Mapa 23, sign. 36 št. 9.)

č) GRADIVO IZ OBRAČUNSKIH KNJIG IN IZ ARHIVA LJUBLJANSKEGA NG 1941—1945

71. Po prihodu iz Trsta v Ljubljano ima igralec (stanuje na Starem trgu 7) 2.300 kron na mesec (Knjiga št. 59/1.)

72. Aprila 1942 pa ima mesečnih 1.566 lir; 1. septembra istega leta 1.842 lir (Levar v istem času 2.385, Lipah 1.479, M. Skrbinšek 1.944, Šest 2.611 lir).

73. Po predlogu budžeta za leto 1943 naj bi imel kot igralec VI/I letnih 17.000 lir (Župančič 33.000, Golia 25.869, Debevec 25.750, Šest 20.390).

74. V letošnjem poročilu o sezoni 1942/43 (mapa) je v seznamu osebja tudi on, vendar z dostavkom v oklepaju: „do 11. X. 1942“. — Po podatkih v obračunski knjigi (št. 59/14) prejema plačo do vključno oktobra 1942 in sicer za vse mesece enako — 1.417 lir; njegova plača je vpisana tudi za mesec november (tokrat večja — spet 1.566 lir), a je ob nji rajni računovodja Jurij Hočvar napisal zvezdico z opombo: „Državni blagajni vrnjeno“, spodaj pa še z veliko pisavo: „Bil odsoten“. Torej je odšel v „Reich“ v drugi polovici oktobra, morda v začetku novembra. (V knjigi „Slovenski igralci med drugo svetovno vojno“ (1968), kjer bi pričakovali kak podatek o tej zadevi, avtor Ivan Jerman, dolgoletni Kraljev odski kolega, obzirno molči; ne zapiše niti njegovega imena.)

75. 23. novembra 1943 (leto dni po igralčevem odhodu iz domovine) njegova žena Herta prosi (z roko pisano na uradni papir z glavo „Institut für Kärtner Landesforschung — Klagenfurt“) takratnega ravnatelja ljubljanske Drame Cirila Debevca, če bi zanj izpolnil neki (vojaški) formular.

76. 28. junija 1944 je dr. S. Majcen, pomočnik prezidenta Rupnika, poslal upravniku (takratnega) Državnega gledališča (v Ljubljani) tale ukaz: „Na prošnjo Kralja Emila, bivšega člana Državnega gledališča v Ljubljani, sedaj člana Grenzlandtheatra v Klagenfurtu, z dne 20. junija, se dovoljuje, da imenovanega ponovno sprejmete v službo z veljavnostjo od dne pričetka nove gledališke sezone, toda brez pravice do prejemkov za nazaj, t.j. za čas, ko je bil zaposlen v Reichu. Imenovanega o tem obvestite.“ (Pripis uprave: „Gospodu dir. Drame g. Cirilu Debevcu v vednost.“)

77. Toda Kralj ni prišel nazaj. V knjižici s seznamom vseh članov ljubljanskega gledališča v sez. 1944/45 njegovega imena ni. Prav tako ga ni v tipkanih sejnih zapisnikih vodstva Drame v času od avgusta 1944 do 28. aprila 1945 niti v objavljenih „zasedbah“ — kljub zahtevi pokrajinske uprave, naj igralec začne nastopati z začetkom sezone 1944/45.

78. V Adria Zeitung je bila 3. marca 1945 objavljena obsmrtnica (5x5 cm!): Nach langem schweren Leiden verliess uns am 1. März unser geliebter Gatte und Vater EMIL

KRAL, Mitglied des Kärntner Grenzlandtheaters. In tiefer Trauer Herta Kral und Sohn Matthias. Görz — Klagenfurt.

Kaže, da je bil zadnjikrat na ljubljanskem odru 16. julija kot Mercutio v „Romeu“, ko je bil že v drugi polovici sezone 1941/42 le malo in nepomembno zaseden (Tinče v Vombergarjevi „Vodi“ v alternaciji z Jožetom Tiranom, čevljar Bojec v „Rokovnjačih“, Vincenzo v Gherardijevi igri „O ta mladina“, Drugi vojak v „Petrčkovih sanjah“ ter že omenjeni Mercutio).

II.

a) REŽIJE, VLOGE, SKUŠNJE, PREVODI...

V Trstu je v eni sami sezoni 1919/20 **zrežiral** 22 del (nekaj teh režij — 15 po številu — navaja v pismu ministrstvu prosvete 11. maja 1926). Med slovenskimi dramatikami so Finžgar, dvakrat Govekar, dvakrat Cankar, dvakrat Ribičič (enodejanki na isti večer), Ogrinec in Milčinski, med hrvaškimi Vojnović, med tujimi pa Ohorn, Strindberg, Ibsen, Gogolj, Nion, Molière, Guimera, Bahr, Bernstein, Tolstoj, Schönherr. Šest se moti, ko v članku „Ob Kraljevi petindvajsetletnici“ omenja tudi Novačanovo „Velejo“ (Gled. list Drama Lj. 1938/39) — režiral jo je M. Sila. Pač pa je v Trstu režiral tudi Govekarjeve „Legionarje“, ki jih najdemo v Repertoarju 1867—1967 pod številom 3177 brez navedbe režiserja; Kralj to režijo navaja v omenjenem pismu. V istem pismu pove, da je režiral tudi Blumove „Nervozne ženske“ — Trst jih je res uprizoril — premiera je bila 25. marca 1918 —, a po Repertoarju 1867-1967 jih je režiral M. Skrbnišek. Pač pa je več kot verjetno, da je režiral Thomasovo „Charleyevo tetko“, ki jo tudi omenja v zgornjem pismu in je v Repertoarju zapisana s premierskim datumom 9. okt. 1919, a spet brez omembe režiserja.

V ljubljanski Drami je režiral štiri igre (glej Repertoar): Strindbergovo „Gospodično Julijo“ hkrati z Braccovo dramo „Don Pietro Caruso“ že spomladi 1921, Schönherrovo „Vražjo žensko“ januarja 1922 in potem šele v februarju 1935 Niccodemijevo komedijo „Postržek“.

V sezoni 1925/26, ko v Drami ni imel težjih nalog, je kar dosti režiral v Operi. Najprej ljudsko opero v dveh dejanjih „Nabor“, ki jo je po noveleti svojega sina Huga uglasbil Fran Gerbič (Gerbic); dirigiral jo je Marij Kogoj, peli pa so Lovšetova in Ribičeva v alternaciji, Ropasova, Banovec in Kovač v alternaciji, Rumpel, Šubelj, Zupan, Janko itd. Obenem z „Naborom“ je postavil na oder še prvo hrvaško veristično opero „Povratek“, „glasbeno dramo v enem dejanju“, ki jo je napisal Srdjan Tucić, uglasbil Josip Hatze (1879-1959), hrvaški skladatelj, Mascagnijev učenec, dopisni član JAZU, dirigiral Anton Neffat, peli pa Orlov, Balaban, Rumpel, Korenjakova itd. Ta režija mu je po mnenju uprave med opernimi „najbolje uspela“. Premiera je bila 22. oktobra 1925. Še ne mesec kasneje — 14. novembra — je zrežiral dvodelni večer: T. Sygietynskega pantomimično burlesko v enem dejanju „Faunova noč“, ki je v nji tudi plesal (Faun) in jo je dirigiral A. Neffat, koreografirala pa M. Tuljakova (poleg nje sta plesala še Japljeva in Golovin), in baletno sliko v enem dejanju „Svatovac“, ki sta jo skomponirala pl. Zajc in K. Baranović, dirigiral A. Neffat, plesala pa Tuljakova in Golovin. Spomladi 1926 (3. marca) je postavil na oder za režiserja dovolj težavno Catallanijevo veristično opero v štirih dejanjih „Wally“

(prva izvedba 1892 v milanski Scali). Dirigiral jo je Mirko Polič, glavno vlogo sta izmenjuje peli Čaletova in Thalerjeva, sodelovali so pevci Knittl, Mitrovič, Zupan in drugi.

Seznam njegovih tržaških vlog je spričo nepopolne zbirke plakatov v SGFM zelo pomanjkljiv.

V sez. 1911/12 je igral manjše vloge — vojake, dijake, čuvaje, sluge, kmeta in kaj zapel v opereti (Audranova „Punčka“, Kalmanovi „Jesenski manevri“).

V sezoni 1912/13 je bilo 31 uprizoritev z nad 70 predstavami, plakatov pa je le za enajst premier: na njih ni njegovega imena.

V sez. 1913/14 ga plakat izda kot Roderiga v „Othellu“ in kot vajenca Henrika v ponovljeni opereti „Punčka“.

Za sezono 1914/15, ko je po pričevanju dokumentov še v gledališču, o njegovem igralskem sodelovanju (iz gradiva v SGFM) ne vemo ničesar. Potem je šel na vojsko.

Skrbinškovo tržaško leto 1918/19 nudi več podatkov: zvemo kar za 19 Kraljevih vlog: Pavel Halecki (Turgenjev, Tuji kruh), Srednji hlapec (Schönherr, Zemlja), dr. Mirko Snoj (Ogrinec, V Ljubljano jo dajmo), Medicinac Ernest (Laufs, Vražja misel), Bernot (Cankar, Kralj na Betajnovi), Marijan (Govekar, Deseti brat), Nöjd (Strindberg, Oče), Dr. Makso Terdina (Engel-Horst, Pereant možje), Zagovornik (Lengyel, Tajfun), Tonček (Finžgar, Divji lovec), Conte Coldoredo (Rovetta, Papa ekselencja), Janko (Molnar, Vrag), Wilmhölzel (Czinner, Maska satana), Engstrand (Ibsen, Strahovi), Dioniz (Cankar, Lepa Vida), Kadivec (Cankar, Za narodov blagor), Danej (Funtek, Tekma), Peter Mižan (E. Kristan, Samosvoj), Nande (Govekar, Rokovnjači).

Tudi za sezono 1919/20, ko je z Marijem Silo tudi vodil tržaško gledališče in postavil (za Skrbinškom) drugi slovenski režiserski rekord (22 režij), imamo v SGFM premalo podatkov.^x Kolikor jih je, so tile:

Tržaške vloge, ki jih omenja v pismu beograjskemu ministrstvu prosvete 11. maja 1926: Basaj (Govekar, Legionarji), Mlajši brat (Schönherr, Otroška tragedija), Friderik (Strindberg, Pelikan), Hlestakov (Gogolj, Revizor), Nikita Akimič (Tolstoj, Moč teme); vloge, ki jih najdemo na plakatih, ki so nedavno tega prišli v SGFM: Basaj (Govekar, Rokovnjači), Andrej Ivanovič Rozental (Andrejev, Anfisa), dr. Fric Gerlak (Bach, Španska muha).

^x Praznine, ki niso samo tu, bo treba zapolniti z iskanjem v Trstu, morda tudi v Kamniku, kjer so živeli njegovi starši, zatem pri drugih sorodnikih, med njimi pri sinu Matjažu, ki živi na Dunaju, in še kje. — Avtor tega prispevka je pisal sinu Matjažu, ki mu je 26. 2. 1988 sporočil z Dunaja:

Zelo mi je žal, da vam ne morem povedati kaj več, kot že veste. Vem samo, da je bil moj oče v Celovcu zelo nesrečen — kakor riba na suhem. Mogoče je tudi, da je njegova bolezen imela psihične korenine.

Eksistira oseba, ki bi vam lahko pripovedovala o tem času. Igralec Bert Sotlar je bil takrat partizan na Koroškem. Nekoč sem ga srečal. Pripovedoval mi je, da je med vojno v Celovcu kontaktiral z mojim očetom. Pogovarjala sta se o teatru — če se moj oče hoče vrniti domov in tudi, če bi šel v partizane. Vendar je bil takrat že bolan. Čez kratko je šel na Dunaj; tam so ga operirali, imel je raka na črevesju. Zadnje mesece je bil v Gorici. Tam je bila tudi moja mati in jaz. Bil je blizu svoje domovine, saj je bil tržaški Slovenec.

Dokumentov, pisem, itd., tukaj na Dunaju nimam nič. Mogoče je kaj tega v stanovanju moje tete v Celovcu. Tisto stanovanje je bilo stanovanje moje matere, ki je umrla 1982. Če spet pridem v Celovec, bom pregledal. To je vse, kar vam morem danes povedati. Vprašal bom tudi svojega strica A. Arka, ki živi 100 km od Dunaja . . . Dajte mi, prosim, še malo časa, pa vam bom napisal spomine na svojega očeta . . .“

Avtor tega prispevka se je 9. marca 1988 pogovarjal z igralcem Bertom Sotlarjem, ki je povedal tole:

„V zadnjih mesecih 1942 sem prišel v Celovec in delal v slikarni celovškega gledališča. Zgodaj spomladi 1943 sem srečal Emila Kralja, ki sem ga poznal iz ljubljanske Drame in je bil zame eden najčudovitejših igralcev. Zatem sva se občasno in v glavnem bolj na kratko še srečevala. Odšel sem aprila 1943, družila sva se torej

To leto je nekaj del sam režiral: Vojnovič: Ekvinokcij, Bahr: Koncert; Guinera: V nižavi, nekatera režiral in v njih tudi igral: Gogolj: Revizor, Tolstoj: Moč teme, Schönherr: Otroška tragedija, Govekar: Rokovnjači in Legionarji.

Vloge, ki jih je odigral v ljubljanski Drami, so popisane v „Seznamu vlog“ v 16. številki Gledališkega lista Drama Lj. (str. 142 do 148), posvečenem petindvajsetletnici njegovega odrskega ustvarjanja in to za vsako sezono posebej od njegove prve (1920/21) do jubilejne (1938/39) ljubljanske sezone. Seznam pa je tako neurejen in nepopoln, da ga je bilo treba s pomočjo plakatov in Repertoarja 1867-1967 nanovo sestaviti.

1920/21^{xx}

1. **Andrej Ivanovič Rosental** (L. Andrejev: Anfisa, rež. O. Šest); 2. **Krištof Kobar**, imenovan **Peter** (I. Cankar: Pohujšanje, rež. Šest, ki je tudi igral Petra); 3. **Lisander** (Shakespeare: Sen kresne noči, rež. Šest); 4. **Poročnik** (A. Strindberg: Smrtni ples II. del, rež. Šest); 5. **Caleb** (Dickens: Cvrček za pecco, rež. Šest); 6. **Maks** (L. Kraigher: Školjka, rež. Šest); 7. **George Jessop** (J. K. Jerome: Miss Hobbs, rež. Danilo); 8. **Jean** (A. Strindberg: Gospodična Julija, rež. E. Kralj); 9. **Don Pietro Caruso** (R. Bracco: Don Pietro Caruso, rež. Kralj)^{xxx}; 10. **Simon Harness**, zastopnik strokovne organizacije (J. Galsworthy: Borba, rež. Šest); 10. **Spintho** (G. Shaw: Androklos in lev, rež. Z. Rogoz); 11. **Griška**, **Elgin brat** (G. Hauptmann: Elga, rež. Danilo).

(Cankarjeva „Lepa Vida“, v kateri naj bi po jubilejnem „seznamu vlog“ igral Dolinarja, ni bila uprizorjena.)

kakega pol leta. Bil je bolj zase, ni imel kakšne posebne družbe. Stanoval je v naselju v smeri proti jezeru. Bil je imeniten sogovornik, v začetku nekoliko nezaupljiv. Potožil je: „Kaj neki delam tukaj, tu ne bom prišel do pravega igranja, sem le slovenski igravec, moral bi biti doma, moja prava domovina je le Slovenija, moral bi nazaj.“ Skoraj jokal je. Rekel mi je, da je domoljubna dolžnost sodelovati v boju proti okupatorju; da pa bi šel v partizane, se mu ni zdelo realno — bil je že hudo bolan in je veliko poležaval. Pripovedoval mi je, da je že pred dvajsetimi in več leti imel priložnost priti na Dunaj, a se zaradi pomanjkljivega znanja nemškega jezika ni mogel odločiti. Zavedal se je in mi tudi dejal, da je bil za ljubljansko Dramo to, kar je bil Kainz za Burgtheater. V Celovcu je bil bolj malo in nepravilno zaseden. Gledal sem ga med drugim v „Grofu Luksemburškem“ in v „Prababici“. Bil je „likovno“ popoln, a se ni mogel do kraja izraziti; da, bil je igralsko odličen, a v govoru bolj počasen, še bolj razmišljajoč. Ne, ni bil pravi ljubljanski Kralj. Videl sem, da ga kolegi zelo spoštujejo; in bili so med njimi tudi imenitni igralci, ki so prišli iz vseh koncev Nemčije, ker Celovca niso bombardirali. Veliko je govoril o ljubljanski Drami: da se je v nji veliko delalo, da je ansambel uigran, da je bilo treba obvladati veliko tekstov; o kolegih ni govoril in bilo je popolnoma nemogoče, da bi o njih govoril kakorkoli sovražno. Še vedno je bil eleganten; zavestno se je negoval, ker se je zavedal, da pred ljudmi predstavlja lik igralca. Bil je ponosen, da ima sina. Pravil mi je, kako je premišljeval, kakšno ime bi mu dal. „Dal sem mu ime Matjaž in zdaj je kralj Matjaž.“ Mučilo ga je domotožje po domu, čutiti je bilo, kako ga teži, ker nima domovine. Tragično je, da je moral naš tako velik igravec umreti na tujem. Bil je res samo igravec: zanj ni bilo nobenega hobija, poznal je samo gledališče. — Takoj po vojni sem bil s svojim komandantom spet v Celovcu; takrat sem zvedel, da je umrl.“

^{xx} V Gled. listu št. 1 poroča F. J. (Juvančič): Dramsko osebe se je tako pomnožilo, da bo gotovo kos tudi najtežjim nalogam. . . Iz Trsta so došli k nam g. Emil Kralj, g. Kristijan Tercič in. . .“

^{xxx} V Gled. listu št. 27 je Kralj objavil članek o Braccu: da smo Slovenci „s krasnim uspehom“ že uprizorili dvoje njegovih del: „Materinstvo“ in „Izgubljeni v temi“ in da imamo prevedena tudi druga njegova dela: „Mali svetnik“, „Prava ljubezen“ in „Mirtino cvetje“, prevaja pa se napolitanska enodejanska drama „Blažene oči“, „Žena“ ter „On, ona, on“. Bracco da je zelo produktiven — v 25 letih je napisal 32 del. Omenja vrsto italijanskih interpretov njegovih del, med njimi sta Ruggero Ruggeri in Ema Gramatica. Zaključuje značilno: „Zdaj, ko je v Italiji kaos in je na umetniškem polju skrajna korupcija . . . bo Bracco še globlje potisnjen in cvetje, ki bi mu moralo danes venčati glavo, bo prišlo prepozno, kakor tolikim in tolikim, ki so bili res umetniki in ki so umetnosti resnično živeli.“

1921/22

12. **Peter Miškovič** (J. Kosor: Požar strasti, rež. Rogoz); 13. **Antifolus Efežan** (Shakespeare: Komedijska zmešnjav, rež. Šest); 14. **Křivda, imenovan dr. Smetana** (A. Jirásek: Oče, rež. Rogoz); 15. **Makarij, prior** (S. Tucić: Golgota, rež. Rogoz); 16. **Osip** (Gogol: Revizor, rež. Putjata); 17. **Prijatelj primatorjevega sina** (J. Kvapil: Princeza Pampeliška, rež. Danilo); 18. **Prvi vojščak** (P. Golia: Petrčkove poslednje sanje, rež. Šest); 19. **Laertes** (Shakespeare: Hamlet, rež. Šest); 20. **Mož** (K. Schönherr: Vražja ženska, rež. E. Kralj); 21. **Mufti** (Molière: Žlahtni meščan, rež. Putjata); 22. **Viljem Cecil, baron Burleighski** (Schiller: Marija Stuart, rež. Danilo); 23. **Konstantin Struški, graščak, doktor medicine** (Tavčar-Borštnik: Otok in Struga, rež. Šest); 24. **Fouché, bivši policijski minister** (Sardou-Moreau: Madame Sans-Gêne, rež. Putjata); 25. **Prvi detektiv** (F. Molnar: Liliom, rež. Šest); 26. **Mihajl Vasiljevič Krečinski** (Suhovo-Kobylin: Svatba Krečinskega, rež. Putjata).

1922/23

27. **Jerman** (Cankar: Hlapci, rež. Šest); 28. **Stavbenik Alkvist, stavbeni šef R.U.R** (K. Čapek: R.U.R., rež. Šest); 29. **Doktor Delak** (Cankar: Romantične duše, rež. M. Skrbinšek); 30. **Ivan Petrovič** (L.N. Tolstoj: Živi mrtvec, rež. P. Golia); 31. **Sveti Anton** (M. Maeterlinck: Čudež sv. Antona, rež. F. Lipah); 32. **Norec** (G. Büchner: Vojček, rež. Šest); 33. **Lokvanec, kmet** (A. Medved: Za pravdo in srce, rež. Danilo); 34. **Cassio, Othellov pritožnik** (Shakespeare: Othello, rež. Šest); 35. **Sebastijan, Violin brat** (Shakespeare: Kar hočete, rež. Šest); 36. **Gerhard Konik, karikaturist** (G. Wied: $2 \times 2 = 5$, rež. Skrbinšek).

(„Seznam vlog“ navaja, da je v „Kralju na Betajnovi“ igral Krneca; igral ga je Ločnik. Wiedove igre v „seznamu“ ni; v Gled. listu je med darovalci za Borštnikov in Verovškov nagrobnik tudi Kralj.)

1923/24

37. **Joel, hasan jeruzalemski** (I. Pregelj: Azazel, rež. Skrbinšek), 38. **Efraim** (F. Hebbel: Judit, rež. Lipah); 39. **Melhijor, hlapec brez službe** (J. Nestroy: Danes bomo tiči, rež. Šest); 40. **Profesor Arnholm** (H. Ibsen: Gospa z morja, rež. Šest); 41. **Minister Mehmed** (F. Milčinski: Mogočni prstan, rež. Danilo); 42. **Timson, bivši kočijaž** (G. Shaw: Golobček, rež. Putjata); 43. **Larnaudy, igralec** (H.-R. Lenormand: Izgubljene duše, rež. Šest).

(„Seznam vlog“ ima za vso sezono samo Preglja, Hebbela in Shawa; ne v tej ne v kaki drugi sezoni pa nima ne Ibsena ne Milčinskega; Galsworthy je v njem, a je vloga označena le kot Pijanec.)^x

^x V Gled. listu št. 14 je članek „Comedia“: o reviji, ki dvakrat na mesec izhaja v Milanu; redno prinaša po eno komedijo in strokovne članke; ima dopisnike po vsem svetu.

Njena 23. številka prinaša „cel niz“ Beštrovih najboljših podob naših igralcev, tudi Kralja kot Caleba; objavljena sta tudi dva prizora iz „Vražje ženske“ z Juvanovo, Kraljem in Gregorinom. — Za prispevek je poskrbel Kralj; glej Kralj Nučiču 3. oktobra 1924. — V 19. številki Gled. lista je pod Razno notica, da je Kralj prevedel „Pohujšanje“ v italijanščino in da ga bodo igrali v Italiji že prihodnjo sezono; ob tem še novica, da prevaja (Kralj) v slovenščino „Šest oseb išče avtorja“. (Igro so uprizorili v sez. 1924/25, a v prevodu Iva Šorlija.)

1924/25

44. **Le Bret** (E. Rostand: Cyrano de Bergerac, rež. Putjata); 45. **Malec, Frančin oče** (F.K. Meško: Pri Hrastovih, rež. Šest); 46. **Mario** (D. Niccodemi: Zora, dan, noč, rež. Osipovič); 47. **Viča, sreski pisar** (B. Nušič: Sumljiva oseba, rež. Rogoz); 48. **Pravdač** (O. Župančič: Veronika Deseniška, rež. Šest); 49. **Peter, mizarski pomočnik** (A. Remec: Magda, rež. Šest); 50. **Očetov duh — Starec** (I. Lah: Pepeluh, rež. Šest); 51. **Balantač, romar** (C. Golar: Vdova Rošlinka, rež. Lipah); 52. **Kraft** (L.N. Andrejev: Misel, rež. Skrbinšek); 53. **Sosias, pisar** (Aristofan: Lizistrata, rež. Šest); 54. **Sekulič, policijski pisar** (B. Nušič: Narodni poslanec, rež. Rogoz).

V „Seznamu vlog“ za to sezono ni Golarjeve „Rošlinke“ in „Misli“ Andrejeva; obe igri sta zapisani šele v naslednji sezoni.)

1925/26

55. **Sodnik** (F. Langer: Periferija, rež. Šest), 56. **Sodnik** (Shakespeare: Zimska pravljica, rež. Šest); 57. **Minister** (F. Milčinski: Krpan mlajši, rež. Šest); 58. **Profesor Orlov** (O. Scheinpflugová: Druga mladost, rež. Rogoz); 59. **Pread** (B. Shaw: Obrt gospe Warrenove, rež. Skrbinšek); 60. **Matijevc** (F.S. Finžgar: Naša kri, rež. Lipah); 61. **Drugi kmet — Krivec** (P. Golia: Deseti brat, rež. Golia); 62. **Justin** (Cankar: Jakob Ruda, rež. Skrbinšek).

(„Rude“ sploh ni v „seznamu vlog“.)

1926/27

63. **Jerman** (Cankar: Hlapci, rež. Skrbinšek); 64. **Katoliški duhovnik** (J. Hilbert: Drugi breg, rež. Skrbinšek); 65. **Duncan, škotski kralj** (Shakespeare: Macbeth, rež. Šest); 66. **Miller, mestni muzikant** (F. Schiller: Kovarstvo in ljubezen, rež. Skrbinšek); 67. **Mr. Cecil Graham** (O. Wilde: Pahljača lady Windermere, rež. Skrbinšek); 68. **Grof Restand** (W. Hasenclever: Gobsek, rež. Šest); 69. **Maitland White** (F. Barry: Ti in jaz, rež. Skrbinšek); 70. **Gospod Zmuzne** (Nestroy: Zli duh Lumpacivagabundus, rež. Šest); 71. **Leonato, guverner mesinski** (Shakespeare: Mnogo hrupa za nič, rež. Šest).

(V „seznamu vlog“ ni ne v tej ne v kaki drugi sezoni „Drugega brega“, „Macbetha“, „Pahljače“ in „Lumpacivagabundusa“; komedija „Mnogo hrupa“ je omenjena šele v naslednji sezoni; pri „Gobseku“ je vloga zabeležena zgolj z Baronom, v „Ti in jaz“ pa samo s Slikarjem.)

1927/28

72. **Minister grof Lundt** (Bernauer-Oesterreicher: Vrt Eden, rež. Šest); 73. **Lord** (Shakespeare: Ukročena trmoglavka, rež. Šest); 74. **Vicomte de Nanjac, staše pri francoskem poslaništvu v Londonu** (O. Wilde: Idealni soprog, rež. Skrbinšek); 75. **Gostačev**

(Skrbinšek-Cankar: Hlapec Jernej in njegova pravica, rež. Skrbinšek); 76. **Aigeus, kralj atenski** (Euripides: Medeja, rež. A. Danilova); 77. **Rasper** (W. Hasenclever: Boljši go spod, rež. Šest); 78. **Stari Ekdal** (H. Ibsen: Divja rasa, rež. Skrbinšek); 79. **David Bliss** (N. Coward: Nedeljski oddih, rež. Šest); 80. **Nikodem** (Gregorin-Tominec: INRI, rež. Šest); 81. **Poduradnik Možina** (A. Cerkenik: Roka pravice, rež. Skrbinšek); 82. **Aron Salobir** (A. Novačan: Herman Celjski, rež. Šest); 83. **Klaus, vrtnar** (M. Maeterlinck: Stilmondski župan, rež. C. Debevec); 84. **Nadporočnik Lukaš** (Brod-Reimann: Dobri vojak Švejk, rež. Šest).

(V „seznamu vlog“ sploh ni iger: „Vrt Eden“, „Cyrano“, „INRI“ in „Švejk“; „Ukročena trmoglavka“ in „Herman Celjski“ sta v naslednji sezoni, „Stilmondski župan“ pa šele v sezoni 1929/30; pisec „Medeje“ je po pomoti Grillparzer, v „Nedeljskem oddihu“ pa je vloga označena samo z Bliss, a sta dva Blissa: Kraljev je David.)

1928/29

85. **Capulet** (Shakespeare: Romeo in Julija, rež. Šest); 86. **Zlodej** (Cankar: Pohujšanje, rež. Skrbinšek); 87. **Hauk-Šendorf** (K. Čapek: Stvar Makropulos, rež. Šest); 88. **Lipe, vlomilec** (Ségur-Pitray: Modri osliček Miško, rež. Šest); 89. **Dolar** (Cankar: Lepa Vida, rež. Debevec); 90. **Etan, betlehemski pastir** (Golia: Betlehemska legenda, rež. Golia); 91. **Corvinio, trgovec** (Ben Johnson: Volpone, rež. Šest); 92. **Jaka Smola, ključavničar** (J. Nestroy: Utopljenca, rež. Šest); 93. **Legendre** (G. Büchner: Dantonova smrt, rež. Šest); 94. **Clodomir** (Nancey-Armont: Teodor et Comp., rež. Šest); 95. **Jean Francois Felze, slikar, član akademije** (P. Frondaie: Bitka, rež. Debevec); 96. **George Brendle** (H. Ould: Piskač se smeje, rež. Debevec).

(V „seznamu vlog“ manjkata „Stvar Makropulos“ in „Utopljenca“, „Bitka“ je šele v seznamu 1929/30; „Teodor“ je brez avtorjevega imena, pri „Pohujšanju“ pa je napisana vloga Petra.)

1929/30

97. **Valentin** (Goethe: Faust, rež. Šest); 98. **Tamize, učitelj v internatu Mucha** (M. Pagnol: Velika abeceda uspeha, rež. Šest); 99. **Engstrand, mizar** (H. Ibsen: Strahovi, rež. Marija Vera); 100. **Mats** (A. Strindberg: Nevesta s krono, rež. Debevec); 101. **Kardinal** (C. Vautel: Naš gospod župnik, rež. Šest); 102. **Dobri kralj Zapik iz dežele Hoplala** (W. Burggraf: Janez Nosanček, rež. Šest); 103. **Marki Poza, malteški vitez** (F. Schiller: Don Carlos, rež. Debevec); 104. **Caleb** (Dickens: Cvrček za pečjo, rež. Debevec); 105. **Megla** (J. Nestroy: Za ljubezen so zdravila, rež. Šest); 106. **Simon Kocjančič, krojač** (F. Lipah: Glavni dobitek, rež. Lipah); 107. **Alonso, kralj neapeljski** (Shakespeare: Vihar, rež. Šest); 108. **Osborne** (R.C. Sheriff: Konec poti, rež. Debevec); 109. **Agnezin mož** (M. Begović: Pustolovec pred vrati, rež. Šest); 110. **Maurice Tabret** (W.S. Maugham: Sveti plamen, rež. Skrbinšek).

(„Naš gospod župnik“, „Janez Nosanček“, „Glavni dobitek“ in „Sveti plamen“ so v „seznamu vlog“ vneseni v naslednjo sezono, medtem ko „Konca poti“ ni nikjer; v „Viharju“ je vloga označena le s Kralj, Nestroy pa je prekrščen v Maestra.)

1930/31

111. **Trlica, krojač** (Shakespeare: Sen kresne noči, rež. Šest); 112. **France** (Šnuderl: Pravljica o rajski ptici, rež. Skrbinšek); 113. **Edvard von Ranken, zdravnik** (L. Andrejev: Mladoletje, rež. Golia); 114. **Spiegelberg** (F. Schiller: Razbojniki, rež. Šest); 115. **Pera, pisar administrativnega oddelka** (B. Nušič: Gospa ministrica, rež. Lipah); 116. **Sjemjon Višalov, imenovan 'grof Prukca', tat** (A.K. Tolstoj: Serija A-ooooool, rež. Šest); 117. **Pierquin, Mercadetov upnik** (H. Balzac: Mercadet, rež. dr. B. Gavella); 118. **Gospod pl. Šiba** (P. Golia: Princeska in pastirček, rež. Šest); 119. **Sajetov Jure, kovač** (F. S. Finžgar: Divji lovec, rež. Šest); 120. **Leone Glembay** (M. Krleža: Gospoda Glembajevi, rež. Gavella); 121. **Žan, plačilni natakar** (O. Blumenthal: Pri belem konjičku, rež. Šest); 122. **Smrt** (H. Hofmannsthal: Slehnik, rež. Šest); 123. **Emile, vojvoda Cadignan** (A. Schnitzler: Zeleni kakaduj, rež. Šest); 124. **Morilec** (L. Frank: Vzrok, rež. Debevec).

(V „seznamu“ ni nikjer „Mercadeta“, „Princeske“ in „Zelene kakaduja“; „Pri belem konjičku“ in „Vzrok“ sta vključena v naslednjo sezono, v sezono 1932/33 „Slehnik“, „Gospa ministrica“ in „Glembajevi“ pa šele v sezono 1933/34.)

(Od srede novembra 1930 do druge polovice januarja 1931 je bil vseskoz na odru, le enkrat ne.)

1931/32

125. **Pijan slikar** (S. Grum: Dogodek v mestu Gogi, rež. Šest); 126. **Vrban Smola, svoje dni starinar** (J. Nestroy: Pritličje in prvo nadstropje, rež. Šest); 127. **Krnc** (Cankar: Kralj na Betajnovi, rež. Debevec); 128. **Duhovnik** (M. Rostand: Vest, rež. Debevec); 129. **Stric Andrejka** (C. Golar: Dve nevesti, rež. Lipah); 130. **Valentin, sluga** (F. Raimund: Zapravljivec, rež. Debevec); 131. **Louis Dubedat, akademski slikar** (G. Shaw: Zdravnik na razpotju, rež. Debevec); 132. **Matić, upravnik osnovne šole** (M. Milošević: Jubilej, rež. Šest); 133. **Cesar, Marijev oče** (M. Pagnol: Marij, rež. Gavella).

(Cankarjeve „Betajnove“ „seznam“ sploh nima, Pagnolovega „Marija“ pa ima vpisanega v naslednji sezoni.)

(V tej sezoni je zelo veliko igral.)

1932/33

134. **Friderik** (B. Kref: Celjski grofje, rež. Šest); 135. **Razkolnikov** (Dostojevski: Zločin in kazni, rež. Kref); 136. **Hasdrubal** (V. Bartol: Lopez, rež. Šest); 137. **Kunc** (K. Zuckmayer: Veseli vinograd, rež. Šest); 138. **Tinče** (J. Vombergar: Voda, rež. Skrbinšek); 139. **Ananasov Ežen, konzultant v umetniških zadevah, izgubljena eksistenca v inozemskih športnih hlačah** (V. Katajev: Milijon težav, rež. Kref); 140. **Drugi demon, preobleden v trgovca** (W. B. Yeats: Gospa Cathleena, rež. Debevec); 141. **Hamlet — Duh Hamletovega očeta** (Shakespeare: Hamlet, rež. Debevec); 142. **Stari Pištora** (F. Langer: Izpreobrnitev Ferdiša Pištora, rež. Šest); 143. **Tartuffe, svetohlinec** (Molière: Tartuffe, rež. Gavella).

(„Voda“, „Milijon težav“, „Gospa Cathleena“, „Izpreobrnitev Pištore“ in „Tartuffe“ so v „seznamu vlog“ vključeni v sezono 1933/34; Debevecvega „Hamleta“ pa v „seznamu“ sploh ni.)

1933/34

144. **Ščip, šomašter in zagovornik** (Shakespeare: Komedija zmešnjav, rež. Šest); 145. **Polkovnik** (A. Strindberg: Sonata strahov, rež. Debevec); 146. **Knezoškof reimski** (G. Shaw: Sveta Ivana, rež. Krefit); 147. **Desetnik Hirtzi** (M. Feldman: Zajec, rež. Šest); 148. **Martin Picsek, nadučitelj** (Ferner-Neal: Turške kumare, rež. Šest); 149. **Gospod v zlato obrobjeni rdeči suknji** (F. Förster: Robinzon ne sme umreti, rež. Šest); 150. **Opomba, učitelj** (P. Golia: Kulturna prireditve v Črni mlaki, rež. Šest); 151. **Smerdjakov** (Dostojevski: Bratje Karamazovi, rež. Debevec); 152. **Anton Hit** (H. H. Ortner: Mojster Anton Hit, rež. Šest); 153. **General Canynge, nekak prerok za konjske dirke** (J. Galsworthy: Družba, rež. Krefit); 154. **Čavdarov, narodni poslanec** (S. L. Kostov: Goljemanov, rež. Šest).

(„Turških kumar“, „Družbe“ in „Goljemanova“ „seznam“ nima; v „seznamu“ je vloga Polkovnika (plakat) v „Sonati strahov“ zapisana kot Stotnik, v „Sveti Ivani“ je Knezoškof reimski (plakat) Kardinal, v „Zajcu“ je Desetnik Hirtze Narednik (brez priimka), v „Robinzonu“ je Gospod v zlato . . . itd. zgolj Kralj, v „Kulturni prireditvi“ pa je Učitelj Opomba samo Učitelj. — V „Komediji zmešnjav“ v sezoni 1921/22 je igral — kot je omenjeno — Antifolusa Efežana.)

1934/35

155. **Maršal Marmont** (E. Rostand: Orlič, rež. Šest); 156. **Corcoran** (M. Achard: Migo, dekle z Montparnassa, rež. Šest); 157. **Hamel, ravnatelj gledališča „Vesela papiga“** (W. Raort: Waterloo, rež. Krefit); 158. **Mića Stanimirović** (B. Nušić: Žalujoči ostali, rež. Krefit); 159. **Žužek, grajski kancelir** (A. T. Linhart: Matiček se ženi, rež. Gavella); 160. **Tito Sacchi** (D. Niccodemi: Postržek, rež. E. Kralj); 161. **Dušan** (I. Šorli: Blodni ognji, rež. Skrbinšek); 162. **Lorenzo, ljubimec Jessike** (Shakespeare: Beneški trgovec, rež. Debevec); 163. **General Gian Giacomo Trivulzio** (C. v. Arx: Izdaja pri Novari, rež. Malec).

(V „seznamu“ sploh ni tehle: „Orliča“, ljubezenske zgodbe „Migo, dekle z Montparnassa“, „Žalujočih ostalih“, „Beneškega trgovca“, niti znamenitega Gavellovega „Matička“, „Izdaja pri Novari“ je vpisana v sezono 1935/36; vloga v „Waterloojū“, ki je na plakatu širše opisana, je v „seznamu“ označena z Režiser.)

1935/36

164. **Kreon** (Sofokles-Hofmannsthal: Kralj Edip, rež. Šest); 165. **Jurij pl. Silberberg, podpredsednik avtomobilskega kluba** (G. Drégely: Frak ali od krojačka do ministra, rež. Šest); 166. **Aleš** (P. Golia: Bratomor na Metavi, rež. Debevec); 167. **Starin** (A. Hamik:

Vesela božja pot, rež. Šest); 168. **Charles Varlet de la Grange, igralec s priimkom 'Dnevnik'** (G. K. Bulgakov: Molière, rež. Krefť); 169. **Miško** (P. Schurek: Pesem s ceste, rež. B. Stupica); 170. **Vladimir** (M. Vesnić: Gosposki dom, rež. Šest); 171. **Štefan Herzfeld, državni svetnik, cesarjev mladostni prijatelj** (F. Werfel: Juarez in Maksimiljan, rež. Stupica); 172. **P. Mark Ahern** (E. Lavery: Prva legija, rež. Debevec); 173. **Knjigovodja Sikora** (V. Lichtenberg: Mladi gospod šef, rež. Šest).

(V „seznamu“ ni nikjer: „Kralja Edipa“, „Molièra“ in „Juareza in Maksimiljana“; „Vesela božja pot“ in „Prva legija“ sta omenjeni v sezoni 1936/37, „Pesem s ceste“ pa v sezoni 1937/38.)

1936/37

174. **Nonancourt, vrtnar** (E. Labiche: Florentinski slavník, rež. Stupica); 175. **Vaclav Junek, srednješolski profesor** (V. Werner: Na ledeni plošči, rež. Debevec); 176. **Janez Žolna, pek** (H. Zerkaulen: Korajža velja, rež. Krefť).

(Komedijo „Na ledeni plošči“ „seznam“ uvršča v sezono 1937/38. — Dobro drugo polovico sezone ni nastopal — na plakatu je le 4. junija (1937). Glej njegovo prošnjo upravi gledališča z dne 11. avgusta 1936, naj mu zaradi „težkega zdravstvenega stanja nakloni daljši bolezenski dopust“.)

1937/38

177. **Oktavij Cezar** (Shakespeare: Julij Cezar, rež. Šest); 178. **Kandid Kastorovič Tarelkin** (A. Suhovo-Kobylin: Tarelkinova smrt, rež. Stupica); 179. **Hugo Brandt, šef firme Brandt in sin** (M. Hemar: Firma, rež. Debevec); 180. **Baron Krüg** (K. Čapek: Bela bolezen, rež. Debevec); 181. **Vitez Jošt Soteški** (Župančič: Veronika Deseniška, rež. Debevec); 182. **Pavle Marić** (B. Nušić: Pokojnik, rež. Debevec); 183. **Štefan, urednik** (E. Synek: Nočna služba, rež. Krefť).

1938/39

184. **Car Fjodor Ivanovič, sin Ivana Groznega** (A. K. Tolstoj: Car Fjodor, rež. Debevec); 185. **Pancrace, filozof-aristotelovec** (Molière: Izsiljena ženitev, rež. Šest); 186. **Piero Guarandi** (A. de Benedetti: Trideset sekund ljubezni, rež. Šest); 187. **Ruski car** (P. Golia: Dobrudža 1916, rež. Šest); 188. **Mac Niels** (R. Niewiarowicz: Hollywood, rež. Krefť); 189. **Jazbec, solicator in poštenjak** (K. Piskoř: Upniki, na plan, rež. Šest); 190. **Prefekt** (L. Pirandello: Kaj je resnica, rež. Debevec); 191. **Fedja** (L. N. Tolstoj: Živi mrtvec, rež. Šest).

(„Hollywooda“ ni v „seznamu“.)

Vloge po „jubilejnem seznamu vlog“:

1938/39

192. **Univ. profesor dr. Karel Härdtel** (S. Békeffi: Neopravičena ura, rež. Šest).

1939/40

193. **Erdöd Simon, zagrebški škof** (A. Medved: Kacijanar, rež. Šest); 194. **Melihar, jetnik** (F. Langer: Številka dvainsedemdeseta, rež. Šest); 195. **Astrov** (A. P. Čehov: Striček Vanja, rež. J. Vidmar); 196. **Lagoupille** (G. Courteline: Stalni gost, rež. Šest); 197. **Monkof** (A. T. Linhart: Županova Micka, rež. Krefť); 198. **Hartvig Ribe, veleposestnik** (H. Krog: Ne prisojni strani, rež. Šest); 199. **Jacques** (H.-R. Lenormand: Strahopetec, rež. Šest); 200. **Tibor** (F. Herczog: Severna lisica, rež. Šest); 201. **Osip** (N. V. Gogolj: Revizor, rež. Krefť).

1940/41

202. **Mercutio** (Shakespeare: Romeo in Julija, rež. Krefť); 203. **Mladi gospod Frič** (O. Scheinpflugová: Skrivalnice, rež. Šest); 204. **Tomo Grant, arhitekt** (F. Kozak: Lepa Vida, rež. Krefť); 205. **Decio Piccardi** (M. Praga: Zaprta vrata, rež. Skrbinšek); 206. **Mario Salviati** (Camasio-Oxilia: Bog z vami, mlada leta, rež. Šest).

1941/42

207. **Karel IX.** (R. Alessi: Katarina Medičejska, rež. Krefť); 208. **Vincenzo** (G. Gherardi: O ta mladina, rež. Šest); 209. **Bojec, čevljar** (F. Govekar: Rokovnjači, rež. Šest).

Na skušnjah in pri predstavah je bil dovolj zgleden, kar potrjujejo tudi pohvalne ocene vodstva (spredaj). Delovno podobo še mladega igralca nam kažejo zapisi režiserjev v „Knjigi skušenj in predstav“ (knjiga št. 2), žal samo za ljubljanski čas od 1921 do 1924; njegove napake so spričo prekrškov nekaterih njegovih kolegov (pijanstvo, upiranje režiserju, spreminjanje situacij) mile in opravičljive, posebno če upoštevamo njegovo telesno šibkost, živčnost in izreden ustvarjalni nemir. „Zapisan“ je kakih petindvajsetkrat:

Skušnja: „G. Kralj zakasnil 10 minut“ in „G. Kralja g. inšpicient ni mogel najti za nastop.“ Rogoz.

Predstava: „G. Danilo, g. Kralj prišla pozno na sceno.“ Šest.

Glavna vaja: „G. Kralj v prvem dejanju zakasnil na sceno.“ Rogoz.

Predstava (Komedija zmešnjav): „G. Peček, g. Kralj sta se med predstavo na odru smejala.“ Šest.

Vaja (Hamlet): „G. Kralj bolan,“ in „G. Kralj odšel od skušnje, da ga je moral ves ansambel čakati — statisti in solisti.“ Šest.

Predstava (Hamlet): „Gospod Kralj zakasnil v 1. dejanju. IV. kategorija.“ Šest. (Bile so štiri kazenske kategorije; četrta je bila najhujša.)

Skušnja (Stuart): „G. Kralj odšel samolastno od skušnje in nismo mogli nadaljevati.“ Danilo.

Skušnja (Madame sens Gêne): „G. Kralj — 15 minut. I. kat.“ Putjata.

Skušnja: „Kralj četrť ure pozno.“ Šest.

Aranžirka: „G. Kralj deset minut kasno.“ Šest.

Predstava (RUR): „G. Kralj, g. Peček, g. Gregorin so se na sceni smejali. Pri g. Kralju smeh ni bil tako viden, ker je sedel.“ Šest.

Predstava (Hlapci): „G. Kralj prišel v 2. dejanju za preko pol minute prepozno in je bila mučna pavza i još mučnija situacija, ko je začel g. Peček — naravno v dobri volji — pomagati, ali nekako ni šlo.“ Rogoz.

Generalka (Petrčkove sanje): „G. Kralj izostal od vaje.“ Šest.

Predstava (Vojiček): „G. Kralj ni v 2. dejanju sploh nastopil, ker ga ni bilo na odru. Prestopek zasluži najstrožjo grajo in kazen.“ Šest.

Skušnja: „G. Kralj prišel eno uro prepozno.“ Skrbinšek.

Aranžirka (Beneški trgovec): „G. Kralj izostal. Bolan.“ Šest.

Glavna (Othello): „G. Kralj izostal, bolan.“ Šest.

Predstava (Sumljiva oseba): „Gg. Drenovec in Kralj nista prinašala potrebne in prave iztočnice, tako da je besedilo strašno iznakaženo in končno nerazumljivo. Predlagam oba najstrožje kaznovati.“ Rogoz.

„Niso prišli na skušnjo Cyrana Levar, Kralj, Lipah.“ Putjata.

Za razumevanje razmer, v katerih je moral nadvse občutljivi Kralj delati, navajamo dva zapiska iz iste knjige:

Šest ob premieri „Veronike Deseniške“ 3. decembra 1925: „Zadnje čase vlada čim dlje večji nered, površnost in brezbrizže in je treba priti vsem tem nedostatom v okom sredstvi, ki so primerna ljudem, ki hočejo biti umetniki.“

Milan Skrbinšek pa ob vaji za „Obrt gospe Warrenove“ 15. marca 1926: „Imel bi se spet pritožiti zaradi malomarnosti na odru. **A vidim, da se ljudje ne kaznujejo.** Nima torej smisla kaj napisati. Kakor vidim, so drugi gg. režiserji že davno resignirali.“

*

Prevedel je dva Nicodemija: komedijo „Zora, dan in noč“ (upriz. 5. novembra 1924 v režiji Osipoviča-Šuvalova) ter komedijo „Postržek“ (1926 jo je režiral Rogoz, 1935 pa prevajalec sam). Med drugo vojno pa je prav tako iz italijanščine prevedel Forzanovo komedijo „Poročno darilo“ (upriz. maja 1942 v režiji O. Šesta) ter komedijo V. Meana „Večno mlada Saloma“ (v okt. 1942 tudi v Šestovi režiji). Prevod Cankarjevega „Pohujšanja“ v italijanščino je ostal v rokopisu.

b) PODOBA IN OCENA NJEGOVEGA IGRALSTVA

Ves čas je — vsaj v Ljubljani — doživljal priznanje in izjemno občudovanje gledališkega občinstva vseh slojev in okusov. Čeprav ni bilo čutiti, da bi rinil med prve igralce, je vseeno užival pri mnogih sloves prvega in najboljšega, pri drugih pa vsaj enega izmed treh, štirih najboljših igralcev. Njegovo igralsko izžarevanje je bilo milo in pekoče hkrati, znal je razveseliti in ganiti do solz, biti burkež in modrec, kmet in gospod, ničev in silen. Njegovo ime na plakatu je pomenilo uspeh, bilo je soznačnica za pojem igralca in igralstva. Kritika je ob njem iskala izrazov za nove oznake, čeprav ob tem ni prezrla njegovih slabosti in nihanj.

Tržaške ocene (ocenjevalci -r, -c, R):

Decembra 1913 je ob izvedbi Audranove operete „Punčka“ samo imenovan, tako tudi mnogokrat ob drugih priložnostih. Dolgo ni vzbujal posebne pozornosti. Očitali so mu posebno napake „v jezikovnem oziru“, neovladanje telesa in kretenj, zamujanje (glej spredaj: podobno v Ljubljani) pa tudi nezanesljivo memoriranje: njegov grof Pontgibaud v „Nervoznih ženskah“ je sicer „prav čedno delo, ki zasluži pohvalo“, vendar bo v zvezi z govorom „še treba precej pile, da ne bo več onih nesrečnih naglasov“ (-r, Edinost, 26. marca 1918); igralec ne bi smel prihajati na oder z onim zvijanjem telesa in pačenjem obraza“ (isti 16. aprila 1918); kot Henry v Niccodemijevi „Perjanici“ „ni dosegel tiste višine, katero bi želeli za enotno umetniško izvedbo glavnih vlog“. In: „Kretnje gospoda Kralja so vedno enake in ne odgovarjajo onemu, kar izraža beseda . . . Brez dvoma pa se je g. Kralj potrudil kar najpošteneje . . . in smo prepričani, da mu v Skrbinskovi šoli sčasoma izginejo sedanje razumljive in odpustljive napake! (-r, 10. maja 1918). Kritik -c (30. januarja 1919) pohvali njegovo skrbnost za izdelavo podrobnosti, ni pa mu všeč, da je na nekaterih mestih zašel „v rahlo nianso patosa“. Kritik R. (sept. 1919) pa je zoper njegovo zamujanje nastopov, ki „škoduje tempu igre“, drugim igralcem pa jemlje „potrebno ravnotežje in vživetje“.

Ljubljanski ocenjevalci so mu bilo bolj naklonjeni. Nadvse pohvalno kritiko mu je že zgodaj napisal **Milutin Zarnik** (SN 19. in 20. aprila 1922): „Med moškimi je stal daleko na prvem mestu Kralj. Ta igralec, ki me je od prvega dne sezone močno zanimal, je bil kot Burleigh (Marija Stuart) na nekem višku, ki ga že davno nismo splošno vajeni. Dominiral je prizoru, celo če je bil molčeč. Že njegova moška, resna vnanjost, polna energije, izraziti pogled, mimika in obraz z izvrstno karakterno masko so nehote obračali glavno pozornost nanj . . . Njegova ponosna, moška deklamacija . . . njegov elizabetinsko-domorodni fanatizem sta mi bila resničen užitek.“ Hvali njegovo „kabinetno figuro“ Ivana Petroviča (Živi mrtvec): „Njegov 'Je še prezgodaj' in gesta pri tem, ko vedno zopet odloži revolver, je danes popularen po vsej Ljubljani. Bil je velik v mali vlogi“ (SN 22. novembra 1922). Boji pa se za igralca, kadar začne „pretiravati“: „mlajšim gledalcem morda s tem imponira, toda gledališča ni meriti po „fokseljnih“, na katere gotov del občinstva komaj čaka. Ni bilo treba Kralju segati po cenejih lavorikah, nego jih je njegov talent zmožen“ (šlo je za kočijaža Timsona v „Golobčku“).

Kritik -u v Jutru (3. oktobra 1922) pravi, da je Kraljev Jerman (Hlapci) „ves zblestel . . . posebno njegov glas zna potihniti v skrajne pianissime: izreden dar mladega, simpatičnega igralca“.

Tudi **Fran Govekar** je bil igralcu zelo naklonjen, nadvse je pohvalil njegovega Leoneja v Glembajevih (SN 6. marca 1931): „Leone je našel v Kralju izvrstnega interpreta. Ta psihopatska vloga je pač najtežja . . . podal je dolgo skalo najrazličnejših občutkov naravno, močno in z grozotno učinkovitostjo, da mu gre polno priznanje.“

France Koblar, ki je skrbno pa tudi pravično spremljal njegovo delo skoraj od začetka do konca njegove ljubljanske dobe, je najgloblje predrl v njegov igralski sestav. Pogosto je omenjal njegovo naravnost, preprostost, mirnost, zanos, toploto in vplivnost: „naravna preprostost se je prelivala v srčni zanos“ (Hlapci, vloga Jermana, 1926/27); „topel in preprost je zelo sugestivno igral“ (Nevesta s krono, Mats, 1929/30); „s svojo globino je bil neizčrpen“ (Konec poti, Osborne, 1929/30); podal je lik „s preprosto čustvenostjo“ (Pravljica o rajski ptici, France, 1930/31); Hamleta igra „do skrajnosti preprosto . . . skoraj osebno toplino“ (1932/33); „njegov naravni nastop daje igri mirno in prepričljivo osnovo“ (Pokojnik, Pavle Marič, 1937/38); njegov „humor ohrani kljub krhkosti še vedno svojo toploto“ (Pagnol: Marij, Cesar, rež. Gavella, 1931/32); „topla igra“ (Juarez in Maksimilijan, Herzfeld, 1935/36); „Kralj je v Fjodorju pretresljiv v svoji preprostosti, ki stoji ob robu smešnosti“ (Car Fjodor, 1938/39); „dal je mnogo notranje toplote“ (Bela bolezen, Baron Krüg, 1937/38); „s svojo sicer nasilno, vendar toplo krhkostjo učinkuje“ (Veronika Deseniška, Jošt, 1937/38); „igra z velikim zanosom in veseljem“ (Kovarstvo in ljubezen, Miller, 1926/27). — Kar zadeva komičnost, gre za „pravega shawovskega umetnika“ (Zdravnik na razpotju, Dubedat, 1931/32); gre „za resnično komiko“ (Dve nevesti, Stric Andrejka, 1931/32); gre „za humor s toploto“ (Pagnol, Marij, Cezar, 1931/32), „za dobrosrčni humor“ (Postržek, Inženir Tito, 1934/35); in „za popularno komiko“ (Komedija zmešnjav, Ščip, 1933/34); „za popularne komične like“ (Migo, dekle z Montparnassa, Corcoran, 1934/35). — Njegovo igro plemenitita „izklesana misel“ (Don Carlos, Poza, 1929/30) in „idejna jasnost“ (Šorli: Blodni ognji, Dušan, 1934/35); „vse stvaritve tega igralca so prepojene z močno inteligenco“ (Sveti plamen, Maurice, 1929/39); celo njegova komika utegne biti „suho intelektualna“ (Dogodek v mestu Gogi, Slikar, 1931/32); „razum njegovega lika je v boju z neizbežno nujnostjo“ (Prva legija, p. Ahern, 1935/36). — Njegova igralska emocija zna izražati „prirodno grčavost in rezko dobrodušnost“ (Lopez, 1932/33), bolešno čustvenost do „demonične nasilnosti“ (Glembajevi, Leone, 1930/31), „preprosto čustvenost“ (Pravljica o rajski ptici), „čustveno polnost“ (Blodni ognji), „elegično strahotnost“ (Tarelkinova smrt, Tarelkin, 1937/38), „nekoliko zaneseno pokončnost, ki zna pokazati skrite globine v prav pretresljivem trpljenju“ (Werner, Na ledeni plošči, prof. Junek, 1936/37). — Njegova posebna zmožnost je v ustvarjanju grotesknega obeležja položaja in lika, posebno v zvezi s komičnim: njegova groteska je „močna“ (Goljemanov, minister Čavdarov, 1933/34) in „res gosposka“ (Pohujšanje, Zlodej, 1928/29), je „komična groteska“ (A. Tolstoj, A-ooooo, Višalov, 1931/32) in „groteskna komičnost“ (Hasenclever, Boljši gospod, Rasper, 1927/28). — Ta „vedno resnobni oblikovalec“ (Sen kresne noči, Mesečina, 1930/31) „s pretresljivo suhoto“ (Slehernik, Smrt, 1930/31) „vse osebe oblikuje iz notranjosti“ (Celjski grofje, Friderik, 1932/33); njegovi liki so „podrobno izdelani“ (Cvrček, Caleb, 1929/30), „slikoviti in sočni“ (Kaj je resnica, 1938/39), „jasni in čisti“ (Kralj Edip, Kreon, 1935/36), „fino karakterizirani“ (Pagnol, Abeceda, Učitelj, 1929/30), „trdni“ (Rostand: Orlič, Marmont, 1934/35), „skrbno in krepko postavljeni“ (Sveta Ivana, Nadškof, 1933/34), „z dobro naštudirano tipiko“ (Stilmondski župan, Klavs, 1927/28), „s kapitalno zajetim tipom“ (Langer: Spreobrnitev F. Pištore,

Stari Pištora, 1932/33), „z odlično zastavljenim likom“ (Vest, Duhovnik, 1931/32). S svojimi liki, pravi Koblar, „pride v gledališko izročilo“ (Upniki na plan, Jazbec, 1938/39). — Nekaj dobrih Koblarjevih oznak o njegovem igranju: „plemenito podajanje“ (Ukročena trmoglavka, Lord, 1927/28); „novo, izrazito podajanje“ (Volpone, Corvin, 1928/29), „izrazito predstavljanje“ (Vihar, Alfonso, 1929/39); „umirjena igra“ (Don Carlos, Poza, 1929/30); „umerjena in prisrčna igra“ (Hemar: Firma, Brandt, 1937/38); „svetovljansko okretna, umerjena igra“ (Bekeffi: Neopravičena ura, Dr. Härdtel, 1938/39); „njegov naravni in dosledni nastop daje igri mirno in prepričevalno osnovo“ (Nušič: Pokojnik, Marić, 1937/38); „umetniška zdržnost in zadržana igra“ (Tartuffe, Tartuffe, 1932/33); „s karakterizacijo bogata igra“ (Razbojniki, Spiegelberg, 1930/31); „diskretna in resnična igra“ (Kralj na Betajnovi, Krnec, 1931/32); „kljub skromnim zunanjim črtam sega prav v sredino dogajanja in ga jasno osvetljuje“ (Edip, Kreon, 1935/36); „igra s preprosto zunanjo podobo in res globokim dojemom . . . s komaj vidno igro“ (Ortner: Mojster Anton Hit, Anton, 1933/34); „notranje močna . . . dobro občutena igra“ (Faust, Valentin, 1929/39); „mnogo notranje toplote in zunanje učinkovitosti“ (Bela bolezen, Baron Krüg, 1937/38); „ustvaril je nekaj, kar lahko imenujemo neprekosljivo“ (Niewiarowicz: Hollywood, Mac Niels, 1938/39). — Ob igralčevem jubileju (25-letnica igranja) 4. aprila 1939 je Koblar še jasneje orisal njegovo osebnost („Igralec mora biti kljub svoji mnogostranosti predvsem osebnost“, kajti „šele iz njegove osebnosti moremo preceniti, koliko je vredna tudi njegova mnogoobraznost,“ je ob tej priložnosti zapisal): „Osnovna podoba Emila Kralja je blagost, moška mehkoča in mir. Iz teh osnov išče v tuji svet. Igralec nedotakljivega poštenja in elegične tragike je zato mogel izoblikovati toliko resnično ljudskih podob, toliko razviharjenih burkežev in dobrosrčnih rogoviležev in poštenjakov, pa tudi toliko resnično globokih, trpečih oseb . . . Osebni mir, ki je najznačilnejša poteza Kraljevega igranja, je morda najbolj nenadomestljiv del te umetnosti in je to tudi tisto, kar ga tako bliža občinstvu.“ — Seveda pa Koblar ni prezrl tudi negativnih potez Kraljevega igranja, ki so bile očitne predvsem v igralčevih mlajših letih: „mnogo ambicije, izčrpana pa vloga ni bila“ (Gospodična Julija, Jean, 1920/21); bil je „nemogoč“, na njem je krivda, „da je bila ekspozicija omedlna in brez pomena“ (Obrt gospe Warrenove, Praed, 1925/26); da „hodi za občinstvom“ in da karikira (Jakob Ruda, Justin, 1925/26); „zaradi njega je trpel osrednji ton igre“ (Barry: Ti in jaz, Maitland White, 1926/27); „kazal je preveč zunanjega intelekta“ (Novačan: Herman Celjski, Aron, 1927/28); „izrazita soloigra, ki je segala čez intimni okvir“ (Živi mrtvec, Ivan Petrovič, 1928/28); „preveč je spominjal na svoje komične vloge in bi bil mnogo boljši, če bi manj veslal z rokami“ (Strahovi, Engstrand, 1929/30).

Tudi **Fran Albreht** je v LZ dalj časa kritično zasledoval njegovo igralstvo. Že 1921. je zapisal o njem, kako je v Strindbergovem Jeanu „stremel zgrabiti ta predrzni problem v celoti ter je podal vase zlito, zlasti zunanje učinkujočo figuro“. Piše o „naravnost sijajnem, nepozabnem liku Norca“ (Büchner: Vojček, 1922/23) in kako je bil njegov Joel „živ in resničen“ (Pregelj: Azazel, 1923/24) ter kako je „verjetno podal neverjetnega sodnika“ (Langer: Periferija, 1925/26). Ob Stilmondskem županu je poudaril, da sta bili „župan Levarja in vrtnar Kralja živi in resnični bitji, ki sta našli nekaj tako pretresljivih izrazov, da je zaneslo vse gledališče“ (1927/28). Jermanu — „tej hamletovski naturi“ — je dal „nekaj svežih, neposrednih, življenjsko resničnih potez“, čeprav je kritik „pogrešal prave plastike pri njem in je bil mestoma zabrisan in monoton“ (Hlapci, 1926/27). Graja pa na pr. njegovo igro v Cerkvenikovi Roki pravice (1927/28), ko izjavi: „Kar je storil Kralj z

Možino, to je žalilo človeško dostojanstvo. Tako se ne sme.“ Tudi Zlodeja v Pohujšanju (1928/29) ni mogel pohvaliti, čeprav je krivdo naložil režiji: „V Kraljevem Zlodeju je režija kljub stilizirano zlomljeni hrbtenici podala dokaj stereotipno figuro.“

France Vodnik, ki je od leta 1931 v letnih gledaliških pregledih, od 1939. pa v rednih časopisnih gledaliških poročilih podrobno ocenjeval tudi Kralja, je podobno kot Koblar poudarjal živost, ekspresivnost, neprisiljenost, prepričevalnost, „posrečenost v komičnih situacijah (v vlogi Monkofa), da, odličnost njegovega igranja (v ocenah Slehernika, Dogodka v mestu Gogi, Zdravnika na razpotju, Tartuffa, Bratov Karamazovih — „še najbolj prepričevalen je bil Smerdjakov“, Upnikov na plan, Kacijanarja — „odlično je izoblikoval škofa Erdödija“, Revizorja — „Osip je odlična in tipična ruska figura“). Ni pa težko opaziti, da ga pogosto ogleduje z nekakšnim pridržkom in mu večkrat tako med vrsticami očita preveliko povrhnost, prešibko poglobljanje v zaupne, notranje razsežnosti zai-granih usod. Tako meni, da je bil sicer „posrečen tip, dasi ne morebiti najbolje izbran“ (Courteline: Stalni gost, Lagoupille, 1939/49), da bi moral „krotiti vznesenost in omejiti pretiranost v igri, ki bi bilo naravnejše lahko še močnejše“ (Bratomor na Metavi, Aleš, 1935/36), da je bil „le v nekaterih prizorih odličen“ (Striček Vanja, Astrov, 1939/40), da iz slikarja Jacquesa „kljub izrazitim psihološkim poudarkom ni mogel ustvariti verjetnejše podobe, kakor jo je naslikal pisatelj“ (Lenormand: Strahopetec, 1939/40), da je arhitekta Toma igral „na zunaj zelo uglašeno, v resnici salonsko, medtem ko je sicer poudaril v njem esteta ter ga tako dvignil mestoma celo preko avtorjevih zamisli“ (F. Kozak, Lepa Vida, 1940/41) in da bi njegov Mercutio „vendarle moral poleg zdrave zunanje moškosti in šegavosti pokazati še nekaj več: tiste skrite vzmeti, brez katerih si njegove ironije, ki ni vsakdanja, ampak duhovita in pesniška, ni mogoče razlagati“ (Romeo in Julija, 1940/41). Podobne poglede je kritik pokazal tudi v oceni obeh igralcev Hamleta (v Debečevi režiji) — Kralja in Debečca: „Nedvomno je prvi pokazal več izrazne igralske sposobnosti v govoru in kretnji,“ je zapisal, „medtem ko je bil drugi silnejši v analizi“ (1949, Ob 30-letnici Drame). Ob Herczegovi Severni lisici je kritik omenil, da je Kralj igral Tiborja „s toplim čustvom in izrazito mimiko“, a da „žal pogrešamo po pisateljevi krivdi tudi pri tej osebi nečesa osrednjega in človeško pomembnega“ (1939/40). Svoje pomisleke v zvezi z igralčevim ustvarjanjem v njegovih zadnjih sezonah pa je že kar ostro izrazil v kritiki mladega Friča v komediji Skrivalnice O. Scheinpflugove, ko je zapisal, da „za gospoda Kralja že dalje časa, vsaj od Fedje sem (Fedja v Živem mrtvecu, 1938/39) vemo, da je njegovo igrilstvo v krizi. Razen tega vobče nastopa samo še v neizrazitih vlogah, ki jih potem odigra vse bolj ali manj po enem kopitu. V tej igri pa se je vrhu vsega še lovil z besedilom, tako da smo nekatere stavke doumeli šele iz šepetalčevih ust“. (Morda je ocena delno sodelovala pri igralčevih naraščajočih duševnih in telesnih krizah!)

Vladimir Pavšič v članku „Ob koncu gledališke sezone“ (LZ 1937) ugotavlja, da „Kralj po svoji človeški in umetniški zgrajenosti ni sintetičen, temveč meditativen duh . . . Značilna in svojstvena za njegovo igro je združitev melanholične meditativnosti in psihološke analize, zato se mu po navadi najbolj posrečijo nekoliko patološke in razdvojene osebnosti“ (napr. Smerdjakov, Igralec v Molièru). Po njegovem ima Kralj „morda med vsemi našimi igralci največ notranjih dispozicij za velikega igralca čehovskega tipa“. V oceni Veronike Deseniške (1937/38) omenja možnost zamenjave med Kraljem (Jošt) in M. Skrbinškom (Bonaventura); pravi: „Skrbinšek je sicer zelo diskretno, toplo, umirjeno odigral Bonaventuro, a vendar je moral pritajevati svojo prirojeno silovitost in agresivnost,

Kralj pa je moral obratno glumiti silovitost, podjetnost in prešernost. "Oba igralca pozorno opazuje tudi v Tarelkinovi smrti (1937/38) in spet si ne more kaj, da ne bi primerjal njun igralski značaj; „Skrbinšek je nastopal kot v Strindbergovih dramah, Kralj kot v dramtizacijah Dostojevskega“, toda srečanja med Tarelkinom (Kralj) in Vavarinom (Skrbinšek) so mu „prizori z demonično fantastiko 'sonate strahov'“. Uprizoritev, ki mestoma pušča „silen vtis“ mu je „omembe vredna tudi zato, ker sta v njej nastopila z novimi energijami zaradi bolezní že dalje časa pasivna igralca Lipah in Kralj“. (Tudi Pavšič omenja, da je bil „letos (1936/37) Kralj žalibog prepasiven“.)

Jasno podoba njegove igralske poti je v svoji „biografiji“ slovenskega gledališča (od 1918 do 1941) narisal **Dušan Moravec**: Kralj je v tržaških začetkih kazal dar za ljubimca, M. Skrbinšek pa ga je že zgodaj usmeril h karakterni igri. V Ljubljani ga v začetku „niso preveč hvalili, ko je igral Jeana, Laerta, Pravdača, Balantača. Eden maloštevilnih, ki so zapazili dragoceno jedro dozorevajočega igralca je bil Juš Kozak: „Če pojde tako naprej,“ je dejal, „postane mož našega odra.“ Zatem je naglo napredoval in v Gavellovem času (1930 do 1935) sodil z Levarjem in M. Skrbinškom med „tri izrazite igralce“, med katerimi „ni bil le dopolnilo, temveč tudi nasprotje Skrbinšku in še posebej Levarju: izrazit komorni igralec, mojster intimne, nevznesene igre, miren in enostaven, oblikovalec intelektualnih in tudi ljudskih odrskih postav, obdarjen s čutom za komaj zaznavne odtenke bridke ironije, pa tudi žlahtnega, prvinskega humorja“. Njegove velike vloge (po Moravcu) so bile Morilec (Frank, Vzrok 1930/31), Dubedat (Shaw: Zdravnik na razpotju, 1931/32), Razkolnikov (1932/33), Hamlet (1932/33), posebno pa Tartuffe (1932/33) in Leone (1930/31), ki je „nesporno eden izmed vogelnih kamnov v razvoju slovenskega teatra“ („enostavnost in hkrati žlahtna poglobljenost, temperamentna igra brez vnanje vihravosti, odrešujoča ironija, ki se prepleta z resignacijo razbolelega intelektualca“). Od 1938 do 1941 je imel manj priložnosti — nekaj časa je bolehal — vendar je „znova izpričal svojo mnogoobraznost“ in druge svoje „igralske značilnosti“: tako preprostost kakor „njegov topli, na učinek nikoli preračunani (pa vendar učinkoviti) humor“.

Omeniti pa je treba tudi mnenje, ki so ga imeli o njem vodstvo in njegovi kolegi.

Ciril Debevec je v orisu „Naši igralci“ (Ljubljansko Narodno gledališče, 1928) zapisal o njem, da je „z vsako mislijo in vsakim dejanjem čudovito preprost in naraven“ (podobno drugi kritiki). Njegove tragične postave „vzbujajo odkrito in iskreno sočustvovanje“, vendar je njegovo pravo območje „na karakterno-komičnem polju“ (Osip, Petrovič v Živem mrtvecu, Hlapec v Golobčku). „V karakterizaciji je izreden mojster in v izvajanju neverjetno dosleden.“ Neprekosljiv je v oblikovanju ljudskih likov: „Ne samo ljudstvo, tudi osebnost, kakršna je Kralj, zahteva in opravičuje gojitev ljudskega repertoarja.“ „Kralj je igralec najžlahtnejše vrste.“

Za jubilej spomladi 1939 sta mu uprava NG in ravnateljstvo Drame (Župančič in Golia) v odlični čestitki (Gled. list Drama Lj. 1938/39) priznala, da je „eden izmed najvidnejših karakternih igralcev in komikov v osebju slovenske Drame, tvorec dolge galerije živih, slikovitih in prikupnih, pretresljivih in k smehu vabečih odrskih likov“ in „igralec pomembne izraznosti in visokega okusa, na katerem sloni dobršen del repertoarja“.

Fran Lipah (hkrati sta začela nastopati v Drami) mu je povedal, da ga „hrani naše gledališče prav na sredi svojega srca“, da je „eden najbolj zaželenih igralcev“, da „je prevzel mnogo Putjatove dediščine“ in da „je naš odlični komedijant“. Napisal je še: „Južnjaška poza, tržaški temperament, slovensko tenkočutje in slovanska globina označujejo nje-

gove odrske like“, da „povsod vpliva neposredno“ in da „njegov junak takoj zaživi svoje pristno življenje“. In še značilno: „Ves njegov humor je rojen iz lastnik neprilik.“ (Jubilejni Gled. list.)

Osip Šest se je pošalil, da ima Kralj „vse vrline velikega igralca — samo ena mu manjka, najvažnejša — Kralj je sinko majhnega naroda. Zaslužil pa bi vilo kot Jannings, mercedes, weekendsko hišico na Hvaru. Zapiše, kako mu je nekoč Skrbinšek govoril o talentiranem fantu v Trstu. Res: „Vselej je jasen tvorec dodeljenih mu vlog“ in v igri Danes bomo tiči „je postavil tiča, ki ga ne pozabiš nikoli“.

B. GRADIVO NA AGRFT

a) PLAKATI, VEZANI V KNJIGO (55 belih plakatov srednje velikosti)

1917/1918

1. B. Thomas: Charleyeva tetka — 25. in 26. decembra (ni v Repertoarju 1867-1967); Kralj igra Lorda Balberleya.

2. E. Blum — R. Foché: Nervozne ženske — 28. marca; namesto imena gledališča je zapisano „Tržaški slovenski igralci“; režiser ni bil M. Skrbinšek, saj na plakatu stoji, da „režijo igre vodi g. E. Kralj“, ki tudi igra Grofa Pontgibuada.

1918/1919 (Skrbinškova sezona)

Od tu dalje plakati nosijo glavo: Slovensko gledališče v Trstu.

3. M. Kmet: Mati; K. Neurode: Nihilistka; A. P. Čehov: Medved — 6. oktobra; Kralj igra v prvi igri Pavla Travnja, v drugi Vladimira Šeberkova, v tretji ni zaseden; (Repertoar 1867-1967 plakata ne omenja.)

4. P. Petrović: Mrak — 12. oktobra; rež. M. Skrbinšek, Kralj ni zaseden.

5. G. Rovetta: Nepošteni — 6. decembra; rež. M. Skrbinšek, K. ni zaseden.

6. K. Laufs: Vražja misel — 2. januarja; rež. Skrbinšek, K. igra medicince E. Kluna.

7. I. Cankar: Kralj na Betajnovi — 11. januarja; rež. Skrbinšek, K. — Franc Bernot.

8. F. Govekar: Deseti brat — 16. januarja; rež. Skrbinšek, K. — Marjan.

9. A. Strindberg: Oče — 23. januarja; rež. Skrbinšek, K. — Nöjd.

10. M. Lengyel: Tajfun — 20. februarja; rež. Skrbinšek, K. — Zagovornik.

11. F. S. Finžgar: Divji lovec — 6. marca, rež. Skrbinšek, K. — Janez.

12. G. Rovetta: Papa eksclenca — 13. marca; rež. Skrbinšek, K. v vlogi Conte Alvisè Coldoredo.

13. F. Molnar: Vrag — 20. decembra (premiera že 17. novembra); rež. Skrbinšek, K. — Janko, slikar.

14. P. Czinner: Maska satanova — 22. marca (premiéra pa že 26. maja v prejšnji sezoni); rež. Skrbinšek, K. — Dramaturg Wilmhölzl.
15. H. Ibsen: Strahovi — 27. marca; rež. Skrbinšek, K. — Mizar Engstrand.
16. P. Petrović: Mrak — 3. aprila; ponovitev (glej pod št. 4).
17. I. Cankar: Lepa Vida — 10. aprila; rež. Skrbinšek, K. — Dioniz.
18. I. Cankar: Za narodov blagor — 16. aprila; rež. Skrbinšek, K. — Kadivec.
19. K. Morré: Revček Andrejček — 24. aprila; rež. Skrbinšek, K. — Pavel, veliki hlapec.
20. A. Funtek: Tekma — 30. aprila; rež. Skrbinšek, K. — Danej.
21. F. Govekar: Rokovnjači — 8. maja; rež. Skrbinšek, K. — Ferdinand pl. Basaj.
22. I. Cankar: Pohujšanje — 17. maja; rež. Skrbinšek, K. — ni zaseden.
23. K. Schönherr: Žena vrag — 27. maja; rež. Skrbinšek, K. — ni zaseden.
24. I. Cankar: Hlapci — 31. maja; rež. Skrbinšek, K. — Jerman.
25. A. Wildgans: Uboštvo — 7. junija; rež. Skrbinšek, K. — Stud. med. Bonifacij

Marn.

(Za sez. 1918/19 torej skupaj 22 (+ 1) plakatov premiernih predstav; manjkajo plakati za 7 uprizoritev: L. Thoma: Morala, I. S. Turgenjev: Kruh, K. Schönherr: Zemlja, J. Ogrinec: V Ljubljano jo dajmo, A. Schwyer: Red iz nravnosti, A. Engel-J. Horst: Pereant možje in E. Kristan: Samosvoj.)

1919/20 (Kraljeva sezona)

26. F. S. Finžgar: Veriga — 13. in 15. septembra, rež. **Kralj**, K. vl. Ded Primož.
27. P. Bilhaud-C. Hennequin: Nelly Rozier (Njegova hišna) — 18. septembra; rež. Marij Sila, K. — Francois.
28. H. Sudermann: Čast — 27. septembra; rež. Sila, K. — Kurt.
29. B. Thomas: Charleyeva tetka — 9. oktobra; rež. **Kralj**, K. — Balberley.
30. R. Strauss: Skledolizniki (v Repertoarju — Skledoliznik) — 23. oktobra; rež. Sila, K. — Poslanec Dossel.
31. A. Bisson: Nadzornik spalnih voz — 30. oktobra; rež. Sila, K. ni zaseden.
32. A. Strindberg: Pelikan — 6. novembra; rež. **Kralj**, K. — Friderik.
33. J. Ribičič: Hudournik; Grom in peklo — 8. novembra; **Kralj** — samo režija.
34. A. Bisson: Madame Bonivard — 20. novembra; rež. Sila, K. ni zaseden.
35. L. N. Andrejev: Anfisa — 27. novembra; rež. Sila, K. — Andrej I. Rosental.
36. H. Ibsen: Nora — 4. decembra; rež. **Kralj**, vloga Günther.
37. N. V. Gogolj: Revizor — 11. decembra; rež. **Kralj**, v. Hlestakov.
38. I. Vojnovič — ekvinokcij — 18. decembra; rež. **Kralj**, ni zaseden.
39. F. Govekar: Deseti brat — 26. decembra; rež. Sila, K. — Marijan.
40. E. Kristan: Tovarna — 3. januarja; rež. Sila, K. — Tovarnar Janko Vrabin.
41. E. Bach-A. Franz: Španska muha — 15. januarja; rež. Sila, vl. dr. Fritz Gerlak.
42. C. de Nion: Simona — 22. januarja; rež. **Kralj**, vl. Thomas Erlington.
43. Molière: Skopuh — 29. januarja; rež. **Kralj**, ne igra
44. I. Cankar: Hlapci — 8. januarja; rež. **Kralj**, vl. Jerman.
45. F. Govekar: Rokovnjači — 19. februarja; rež. **Kralj**, vl. Ferdinand pl. Basaj.

46. A. Guimera: V nižavi — 26. februarja; rež. **Kralj**, ne igra.
  47. H. Bahr: Koncert — 7. marca; rež. **Kralj**, ne igra.
  48. M. Bernstein: Greh — 11. marca; rež. **Kralj**, vl. Koller.
  49. J. Ogrinec: V Ljubljano jo dajmo — 18. marca; rež. **Kralj**, ne igra.
  50. F. Milčinski (Dolinar): Cigani — 25. marca; rež. **Kralj**, vl. Cvetan, član slovenske drame.
  51. L. N. Tolstoj: Moč teme — 5. aprila; rež. **Kralj**, vl. Nikita Akimič.
  52. K. Schönherr: Otroška tragedija — (Častni večer režiserja g. Emila Kralja), 15. aprila; rež. **Kralj**, vl. Mlajši brat.
  53. F. Govekar: Legionarji — 22. aprila; rež. **Kralj**, vl. Ferdinand pl. Basaj.
  54. A. Novačan: Veleja — 29. aprila; rež. Sila, Kralj ne igra.
  55. A. Bracco: Pietro Caruso, R. Bracco: Eden izmed poštenih — 23. maja, „Gostovanje članov tržaškega Slovenskega gledališča pod vodstvom režiserja g. E. Kralja“ — v dvorani Narodnega doma pri Sv. Ivanu; rež. **Kralj** (zaseden na plakatu ni).
- (Za sez. 1919/20 so v knjigi vsi plakati uprizoritev — premier razen dveh: A. Horn: Bratje sv. Bernarda in I. Cankar: Za narodov blagor. Ti igri je tudi režiral — v sezoni torej kar 22 režij — v prejšnji jih je M. Skrbinšek imel 29).

b) DRUGI PLAKATI IN VABILA

V posebni mapi so še tele tiskovine:

1. Tržaški plakat — Bisson-Mars: Madame Bonivard, 26. novembra 1911 (premiera 19. novembra), rež. L. Dragutinović, Kralj igra Drugega kmeta.
2. Tržaški plakat — I. Kálmán: Jesenski manevri, 21. aprila 1912 (premiera 29. februarja), rež. Dragutinović, kapelnik M. Polič, Kralj v vlogi Kadeta.
3. Tržaški program (4 strani) za opereto F. Lehárja Grof luksemburški, nedatirano, premiera 7. aprila 1912, Dragutinović-Polič; Kralj ima dve vlogi: Pavel pl. Pavlovič in Menager.
4. Tržaški plakat — G. D'Annunzio: Gioconda — 7. novembra 1912, rež. Dragutinović. Kralja ni v zasedbi.
5. Ljubljanski plakat (Drama) — K. Schönherr: Vražja ženska — 10. februarja 1922 (premiera 1. februarja); rež. **Kralj**, vloga Mož.
6. Ljubljanski plakat (Opera) — F. Gerbič: Nabor — J. Hatze: Povratek — ni datiran, premiera 22. oktobra 1925; rež. **Kralj**.
7. Plakat Slovenskega doma na Bledu — 17. avgusta 1926: „Gostujeta ga. Desa Dugalič, članica beogradskega gledališča, in g. Emil Kralj, član ljubljanske Drame.“ Na sporedu je Nicodemijeva igra Jutro, dan in noč.
8. Plakat Dramatičnega odseka „Svobode“ Jesenice, sez. 1926/27, nedatirano: Silvestrov večer z burko v I. dejanju Kdo je blazen; „nastopajo gojenci dramatične šole pod režijo gosp. Kralja iz Ljubljane“.

9. Vabilo (dvojezično) na Večer italijanske in slovenske poezije; med recitatorji v italijanščini je tudi Kralj. Recitiral je Prešernovo Zgubljeno vero, Aškerčevi Mejnik in Krišna, Župančičevi Melanholija in Tiho, brez besed ter odlomek iz Dume, Sardenkovo Via Appia, Gradnikovi Jesensko in Kmet molči ter Grudnovno Jutro na Savi.

c) KRITIKE (časopisni izrezki) od 1913 do 1930)

Izrezkov je lepo število; v začetku jih je igralec lepil in dal vezati v **knjigo**, kasneje jih je dovolj neredno spravljal v ovoje in kuverte. Odlomke, ki so se nanašali nanj, je podčrtaval, uokvirjal ali postavljaj v oklepaje.

C. FOTOGRAFIJE IN RISBE (podobe)

a) v SGFM:

Popis vseh gledaliških fotografij (portreti in prizori) je naredila prof. Frančiška Slivnikova v tipkani knjigi z naslovom „Gradivo za proučevanje ljubljanske Drame med obema vojnama“, 477.

Civilne fotografije: portreti z datumi 25. 2. 1920, 22. 7. 1924, 13. 1. 1928, 13. 1. 1931 in iz l. 1941; portretov je še več, a niso datirani.

Druge fotografije:

1. fotografski portret — priloga h Gled. listu Lj. 1923/24 na boljšem papirju; 2. nogometno moštvo članov Opere in Drame — Kralj je v kostumu iz burke Danes bomo tiči; 3. dramski ansambel pred Dramo; 4. s Cesarjem pred Dramo: oba nasmejana, Cesar v pumparicah in srajci z metuljčkom, Kralj z levo roko čez Cesarjevo ramo; 5. v Rogaški Slatini 1932 z Bettetom, Šimencem in Šrajem, gledališkim mecenom, trgovcem z moko in lastnikom prve parne pekarnice pri nas, ki je prodajal kruh celo na Dunaj; 6. fotografija v velikosti razglednice, ki jo je 17. julija 1927 iz Rogaške Slatine poslal svoji bodoči ženi; na hrbtni strani: „Dovolite, prosim, da Vam predstavim to odlično „klapaso“: Pfeifer, Sadrževa, Rijavec, Medved (ženskega spola) in njegovo veličanstvo gospod Mi! Kaj Vas briga, če Vam pošljem prisrčne pozdrave in ostanem Vam še vedno vdani Hinavec“; 7. fotografija družine — on, žena in sin, mogoče že zunaj Slovenije; 8. dve fotografiji z bolniške postelje: posneti istočasno, a na eni vesel, na drugi resen obraz; zadaj piše: Krankenhaus Neueskirchen, oktober 1944.

Risbe (neoriginalne, tisk):

1. N. Pirnat: E. K. kot markiz Poza, svinčnik, 1929; 2. I. Čargo: E. K. kot Norec v Vojčku, svinčnik, 1928; 3. I. Čargo: E. K. kot Melhior v burki Danes bomo tiči, svinčnik, 1928; 4. M. Bambič: E. K., glava, tuš (tudi v Gl. listu Drama 1938/39); 5. N. Pirnat: E. K. kot Jaka Smola v Nestroyevih Utopljenicah; 6. B. Jakac: Portret E. K., kreda, 1928; 7. I. Vavpotič: Portret E. Kralja.

b) na AGRFT

16 civilnih in gledaliških fotografij:

Prizor iz Frankovega Vzroka: Ječar (Potokar) in Morilec (Kralj) in prizor iz Sheriffove drame Konec poti: Raleigh (Jan) in Osborne (Kralj).

Fotografija šestih avstrijskih vojakov (med njimi tudi on), ki jo je 1916 poslal z vojske domačim v Trst: „Dragi mi! V spomin Vam pošiljam tole sliko s kameradi. Zdravo! Emil Kralj.“

Več fotografij igralca v kopalkah („dopust“ na kopališču Iliriji in v Iškem Vintgarju).

Na reklamni fotografiji za predstavo Mozartovega Figara: note, v štirih kotih pa fotografije izvajalcev. Zada je zapis Kraljeve žene v nemščini: sin Matthias poje kot devetletni deček v Figaru; ona poje 1931 v Ljubljani Suzano; 1969 Matthias gostuje v Ljubljani s Figarom (sin je arhitekt-scenograf).

Poleg teh fotografij je med gradivom tudi album z nalepljenimi risbami in fotografijami (njegovimi in njegovih igralskih tovarišev).

c) v NARODNI GALERII (izvirniki)

Podobe je Narodna galerija odkupila od sestre igralčeve žene v drugi polovici 1985.

1. M. Gaspari: Kralj in Cesar, črna kreda in gvaš; 2. B. Jakac: E. K., črna kreda, 16. 3. 1929; 3. B. Vavpotič: E. K., perorisba; 4. A. Černigoj: E. K. kot marki Poza, svinčnik, 1929; 5. N. Pirnat: E. K., glava, perorisba, 1938; 6. N. Pirnat: E. K. s pripisom: „Ob kandelabru ob 1h ponoči“, svinčnik; 7. I. Čargo: E. K. kot Norec v Vojčku, črna kreda, med 1923 in 1930; 8. I. Čargo: E. K., spodaj napis: skica Kralj, črna kreda, 1926; 9. I. Čargo: E. K., črna kreda, 1927; 10. R. Gasperin: E. K. kot Engstrand, na vojaški dopisnici, svinčnik, 1918, 1919; 11. Neznani slikar: E. K., moder svinčnik, 1929; 12. M. Bambič: E. K., svinčnik; 13. M. Bambič: E. K., perorisba s črnilom na zelenem kavarniškem listu za nočni obisk; 14. M. Bambič: E. K., portret, izstopajoča brada, zelo velik nos, močne ličnice, nasmejan, 1928; 15. N. Pirnat: E. K. ob kandelabru; 16. I. Vavpotič: E. K., portret, olje: miren obraz, desna roka položena ob vrat, leva v hlačnem žepu — z obilnatnim robčkom in kravato; 17. B. Vavpotič: E. K. na ležalniku — vsa postava, eleganten, črtaste hlače.

L'attore **Emil Kralj** (1859—1945) viene considerato come uno degli attori migliori di teatro nazionale sloveno di Drama (iniziò la sua carriera teatrale già nel 1911 a Trieste, venne a Ljubljana nel Teatro nazionale sloveno in autunno del 1920). Siccome aderì alla metà della guerra al Reich — il chè rimpiangeva profondamente volendo tornare — si parlava poco di lui di maniera che dopo la guerra lo si trova citato soltanto nell'Enciclopedia jugoslava (Zagreb 1982) e nel trattato di Moravec su »Teatro sloveno dalla guerra alla guerra« (Ljubljana, 1986). Con le scopo di facilitare le eventuali ricerche sulla creatività di questo attore, abbiamo trattato tutto il materiale su di lui trovandosi nel Museo del Teatro et del Cinema sloveno, all'Accademia di teatro, cinema e televisione cosicchè nella Galleria Nazionale di Ljubljana.